

زینب حبیبری

مؤلف :

Ketabton.com

پوهندوی نور احمد شاکر

۱۳۵۰

دغه ڪتاب دوز مې مجلې د ۱۳۵۰ کال د لو مړي
او دوهمې گڼې په بدل کي چاپ شوي دي .

د ڪتاب د بين المللي کال په مناسبت

زینب حبیبی

مؤلف :

پوهندوی نور احمد شاگر

۱۳۵۰

فهرست

مخ	مضمون
۱	لومری خبری
۵	ژبپوهنه اودهغې خانګي
۶	ژبه اولیک
۸	د انسان صوتي غړي
۱۰	د آوازونو وتونځي
۱۳	د آوازونو ډولونه
۲۵	فونیتیکس او فونیمیکس
۲۸	فونیم
۳۱	مورفیم
۳۶	مورفو فونیمیکي بدلون اودهغه ډولونه
۴۱	دیوې ژبې د مورفیمونو د معلومولو او بېلولو لارې
۵۶	لهجوي اطلس
۶۷	د لهجوي اطلس اصطلاحات
۷۰	یادونه
۷۲	ماخذونه

لومړۍ خبرې

په اوسني نړۍ کې د ژبې پوهان په دې عقیده دي چې که سړی وغواړي چې یوه ژبه په داسې توګه تدریس کړي چې شاګرد په لږ وخت کې هغه ژبه زده کړي نو د اوس وړې ده چې دغه ترتد ریس، هم د شاګرد د مورنۍ ژبې او هم د هغې ژبې چې شاګرد یې زده کول غواړي فونیمې او مورفیمې تجزیه وکړي او د دغود واک وژبو. ساختمان او جوړښت او نور خصوصیات په صحیح ډول سره څرګند کړي، وروسته د دغود واک وژبو د ساختمان د مقایسې او پرتلې له مخې د هغوی د ساختمان توپيرونه معلوم کړي.

دا ځکه چې هر کله چې سړی کومه ژبه زده کوي، ځکه چې دی دخپلې ژبې له ساختمان سره له کوچنیوالي څخه عادت لري نو که څه هر دی په دې وپوهېږي چې دده مورنۍ ژبه او د ابله ژبه د جوړښت له مخې توپیر سره لري خو بیا هم دخپل عادت له مخې هغه مطالب چې په نوې ژبه کې یې ادا کوي دخپلې ژبې د جوړښت له مخې

ترتيبوي . او ترخوچه د ژبي شاگرد و دغو توپيرونو ته متوجه نسي او په دغه خبره
کي بڼه مشق او تهرين ونکړي ، دنوي ژبي دا استعمالولو په وخت کي په دغو برخو کي
تل غلطيو وا شتبا ه گانوسره مخامخ کيږي .

د بېلو بېلو ژبو ويونکي د يوې ټاکلي ژبي په نږدې کچه کي بېل بېل
مشکلات لري . که يوانگريزي ژبي او يو دمي ژبي وغواړي چه پښتو نږدې کړي ، د دوي
مشکلات سره يوشی ندي . د مثال په توگه د پښتو د دې دوو جملو (نه وړو دى -
خوږم ، ما وړو دى و خوره) په نږدې کچه کي پرته له فونيمي مشکلاتو څخه انگريزي
ژبي دوه مشکله لري : يو دا چه دده په ژبه کي فعل د نوموړو جملو په پای کي نه راځي ،
بل دا چه په انگريزي کي د واحد متکلم له پاره په فاعلي حالت کي يوازې يوضهير (I) موجود
دى . مگر په پښتو کي دوه ضميرونه (نه ، ما) استعمال کيږي او دغه هر ضمير د استعمال
ټاکلي او مشخص ځايونه لري . نو بيا يي چه د اهر و مر و دده نه و نږدې کسي چه په
پښتو کي فعل په کوم ځاي کي راځي او په کوم ځاي کي (نه) ووايي او په کوم ځاي کي
(ما) . دمي ژبي بيا د فعل په برخه کي د و مره مشکلات نلري خود نوموړو وضميرونو
په برخه کي هغه مشکلات چه انگريزي ژبي يي لري دمي ژبي يي هم لري . دغه رنگه
د (دازما کوم دى) په برخه کي انگريزي ژبي د (زما کوم) په برخه کي څه مشکل نلري .
ځکه چه دى په خپله ژبه کي هم لومړى (زما) او بيا (کوم) استعمالوي (my home) ،
خودمي ژبي د مشکل سره مخامخ کيږي ، ځکه چه دى په دمي ژبه کي لومړى (کوم)
او بيا (زما) وایي (خانه من) .

دغه رنگه ځکه چه د ټولو ژبو ټول آوازونه سره يوشی ندي نو په دې

برخه کي هم د ژبي زده کوونکی ممکن مشکلات ولري . دا مشکلات هر اکثره يوشی نوي .
د مثال په توگه د (ختکي) په کلمه کي انگريزي ژبی د (خ) اودري ژبی د (ت) د تلفظ
په برخه کي له مشکل سره مخامخ کيږي .

د ژبي په زده کړه کي د ژبي دبېلو بېلو لهجود توپير څخه هم ساتگي نسي پتېدلای . که
يوه ژبه خو لهجې ولري نو دهغې ژبي د زده کړي په لومړي سر کي بنيالي چه له نوموړو
لهجو څخه يوازي يوه لهجه انتخاب او هغه تدريس سي .

که د ژبي شاگرد وغواړي چه د يوې ژبي ټولې لهجې زده کاندې نوبته
لاس داده چه دی لومړی يوه لهجه سبه زده کړي او وروسته بيا دهغې لهجې په شمول د
نوموړي ژبي د ټولو لهجو توپير ونه مطالعه او زده کړي او وروسته نو په هره لهجه چه خبري
کوي د نوموړو توپيرونو عايت وکړي .

له نوموړي بيان څخه مطلب دادی چه دنړۍ ژبي د داخلي ساختمان
او جوړښت له مخې کټ مټ يوشی ندي او يوله بله توپير سره لري . هرکله چه کومه ژبه وکړه
چاته تدريس کيږي که دهغه چا مخصوص مشکلات چه د نوموړي ژبي په زده کړه کي
بي لري په نظر کي ونيول سي نو د ژبي شاگرد کولای سي چه پر نوموړو مشکلاتو باندي په
لږ وخت کي بريالی سي او په يولږ وخت کي په صحيح ډول سره نوې ژبه زده کړي .

څنگه چه دغه موهم وويل د ژبي د شاگرد مشکلات هغه وخت
څرگندېدلای سي چه د شاگرد د ژبي ساختمان او دهغې ژبي جوړښت چه شاگرد يې .
زده کول غواړي په علمي ډول سره تجزيه او تحليل سي . دهغوی د آوازونو ډولونه ،
مورفيمونه او مورفيمونو ترکیب او دکلام دا جزا و ترتیب او داسي نور خصوصيتونه

په صحیح ډول سره معلوم سې ، وروسته دمقايسې او پرتلې له مخې دنوموړو دواړو
ژبو توپيرونه (چه ددغو توپيرونو مجموعه په حقيقت کې دهغو مشکلاتو يوه مجموعه ده
چه د ژبې نږدې کونکې ته د ژبې دنږدې کړې په وخت کې وراپېښېږي) ښکاره سې .
په دې رساله کې د ژبې د ساختمان او جوړښت د سپړلو په باره کې ځينې مقدّماتې -
يادونې سوي دي او زيارا استل سوي دي چه د ژبپوهنې علاقه مندانو ته د ژبې داوازونو
او فونيمونو او هغوی په فونيمیکي الفبا سره د ليکلو ، دمورفيمونو د معلومولو او د
هغوی د ډولونو او بدلونونو په باره کې څه معلومات وړاندي سې او دغه رنگه
د يوې ژبې د بېلو بېلو اوجو دخپرلو او دهغوی د ثبتولو لارې چه د ژبې د ساختمان او -
جوړښت د معلومولو په برخه کې ډېر اهميت لري په لنډ ډول وښوولي سې او په دې توگه
هغوی ته په دې باره کې دنورې زياتې او بشپړې مطالعې له پاره زمينه برابره سې .

نور احمد شاگر

ژبپوهنه اودهنې څانگې

ژبپوهنه وهغه علم ته وايي چه دهغه په ذريعه د ژبې داخلي ساختمان اوجوړښت ترڅپرني لاندې نيول کيږي اومهمې څانگې يې دا دي: تشریحی ژبپوهنه، تاريخي ژبپوهنه اومقايسوي ژبپوهنه.

تشریحی ژبپوهنه (descriptive linguistics) د ژبپوهني هغه اساسي اومهمه څانگه ده چه په هغه کې يوه ژبه بېله دې چه تاريخي بدلون او تحول يې په نظر کې ونیول سي په يوه ټاکلي اومعين وخت کې مطالعه کيږي. په تاريخي ژبپوهنه (historical linguistics) کې د ژبې هغه تاريخي تحول اوبدلون ترغوراوڅپرني لاندې نيول کيږي چه په بېلو بېلو دورو کې ورپېښ سوی وي. په مقايسوي ژبپوهنه (comparative linguistics) کې خوشرېبي چه له يوې کورنۍ څخه وي ياد ژبو څوکورنۍ په مقايسوي ډول ترغور لاندې نيولې کيږي اويوله بله سره پرتله کيږي خوچه د دوی ترمنځ نژدېوالی

اوارپکی څرگند سې .

په تاريخي ژبپوهنه کې د يوې ژبې مواد چه په دوو يا نړيا تو دورو کې د
 د تشرېحي ژبپوهنې له مخې تهيه سوي او څېړل سوي وي مطالعه کېږي. په مقاييسوي
 ژبپوهنه کې د دوو يا زياتو ژبو يا لهجوهغه مواد چه د تشرېحي ژبپوهنې له خوا راغونډ
 سوي او څېړل سوي وي تر غور لاندې نيول کېږي او دهغوی ورته والی معلومېږي.
 نو د دې له امله د تاريخي او مقاييسوي ژبپوهنې پوهان او محققين د تشرېحي ژبپوهنې په
 محققينو پسې مخې او هغه مواد مطالعه کوي چه د تشرېحي ژبپوهنې د پوهانو له خوا
 تهيه سوي او څېړل سوي وي . مگر د تشرېحي ژبپوهنې پوهانو او محققينو ته د تحقيق
 په وخت کې د تاريخي او مقاييسوي ژبپوهنې د محققينو مواد په سته نه ورځي .

ژبه اولیک

ژبه هغه آوازونه دي چه انسانان يې دخپلو افکارو او خيالونو څرگندولو په غرض تړيو
 خاص نظم او سيستم لاندې د صوتي غږو په واسطه له خولې څخه راباسي او په دې
 توگه په خپلو منځونو کې يوله بله سره رابطه پيداکوي . لیک هغه سيمبولونه او علامې دي
 چه دهغوی په واسطه انسانان يوله بله خپل افکار او خيالات اظهاروي . لیک په عمومي
 ډول پر دوو برخو باندي وېشل کېږي : يو تصويري لیک او بل الفبايي لیک . په تصويري
 لیک کې انسانان خپل فکر ونه د تصويرونو او شکلونو په واسطه څرگندوي او د آوازونو سره
 کومه رابطه نلري . اما په الفبايي لیک کې دهغو آوازونوله پاره چه په خبرواترو کې

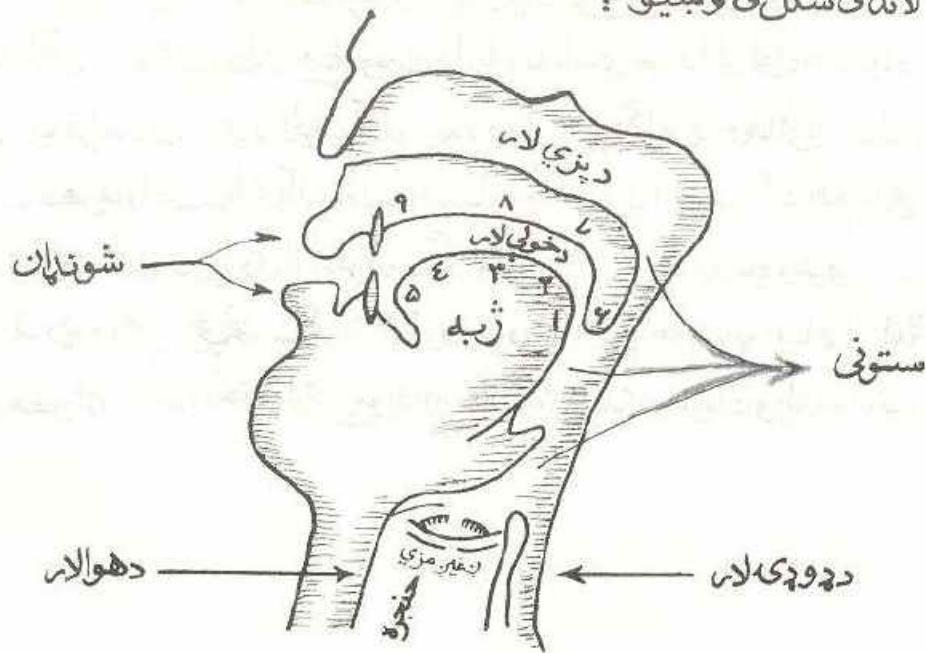

استعمال یري سیمبولونه را ورل کیری او ددغه سیمبولونو مجموعه چه دیوې ژبې -
ټول آوازونه و بنیې دژبې الفبا بلله کیری .

ژبه اولیک که خه هم یوله بله سره نزدې رابطه لري خوبیا هم ژبه پیل
شی ده اولیک پیل شی دی او باید دا دواړه سره گډنسي . یو ژبپوهان دژبې اولیک
تر منځ په سته توگه توپیر کولای سي ، خو هغه کسان چه په دې باره کي پی غور نوي کړي
ژبه اولیک دواړه یوشی بولي ، حتی کله کله ځیني خلک لیک اساس بولي او په همدې
اساس دژبې قضاوت کوي حال دا چه اساس ژبه ده او دلیک قضاوت باید دژبې پر اساس
وسی . همدغسي اشتباه گاني کله کله دگرامر او ژبې تر منځ هم واقع کیری . یو ژبپوهان
هر کله چه دژبې کرامر لیکي هیڅ کله دمورنی ژبې وویونکي ته دانه وایي چه داسی مه
وايه داسی ووايه . بلکه ددې پرځای چه دی دمورنی ژبې وڅښتن ته هدایت وکړي
دی پخپله باید دمورنی ژبې له څښتن څخه هدایت واخلي ، یعنی باید پوښتنه ځني
وکړي چه تاسی څنگه وایاست ؟ هر ډول چه هغوی ویل دی باید هغه شی کپت
په خپله پېتیا کي ضبط کړي . دا ځکه چه گرامر دژبې له مخي لیکل کیری او ژبه دگرامر
له مخي منځ ته نه ماځي . یو ژبپوهان هیڅ وخت دا زیار نه باسي چه دژبې ټول مواد
هر ورو تر هغوی قواعد ولاندي راوي . ځکه چه دده په نزد دگرامر دپوهانو په اصطلاح
دژبې استثنا آت هغومره اهمیت لري لکه باقاعده شیان چه بی لري او استثنا آت هم دژبې
یوه مهمه برخه تشکیلوي . نو که چیری دی له هغو څخه سترگی پټی کړي یا پی په بله بڼه سره وښيي په -
حقیقت کی دی دژبې دیوې مهمې برخې څخه سترگی پټوي او دژبې ددغې برخې پر حقیقی بڼه او ساختار باندي
پرده غوروي ، او هغه چاته چه دده دتحقیق له مخي نوموړي ژبه مطالعه کوي نیما کړي معلومات وړاندي کوي .

د انسان صوتي غږي

انسان يوله بله خپل افکار او مطالب د آوازونو په واسطه اظهاروي . دغه آوازونه چې انسانان يې د صوتي غږو په واسطه له خوږي يا پزړي او يا خوږي او پزړي دواړو لارو څخه راباسي د - فونېټیکس (Phonetics) او فونېمیکس (Phonemics) په واسطه چې د ژبپوهني دوي مهمې څانگي دي مطالعه کيږي . په ژبپوهنه کې يوازې هغه آوازونه تر څپرني لاندې نيول کيږي چې په ژبه او خبرواتر کې استعمال کيږي . دادی اوس به د انسان هغه صوتي غږي چې د خبرواتر په وخت کې د آوازونو په توليدولو کې مهمه برخه لري په دې لاندې شکل کې وښيو :

په تېر شکل کې د انسان صوتي غړي په دې لاندې ډول سره منوول سوي دي :

- ۱- ژبه : ژبه پر پنځو برخو باندي وېشل سوي ده : ۱- ريسنه (root) ۲- وروستی برخه (dorsum) ۳- منځنۍ برخه (Center) ۴- دمخنۍ برخه (blade) ۵- دژبي سر (tip).
- ۲- دخولې لورۍ برخه : ۶- ژبي (uvula) ۷- نرم تالو (velum) ۸- زير تالو (dome) ۹- اوږي (Alveolar ridge).

۳- غاښونه او شونډي

۴- ستونځي (Pharynx) چه دوي لاري لري : يوه دخولې اوبله ډيزي . که نرم تالو پورتي خواته وخوځيږي نو ډيزي لاس وتړله شي ، او که ژبه دنرم تالو وخواته وخوځيږي دخولې لاس وتړله سي .

۵- بغيرمزي (Vocal cords) ، دتنفسي نل په لويه برخه کې موقعت لري او دنړيو تاروخڅه تشکيل سوي دي . داواز دادا کېدلو په وخت کې هوا د حنجري (Larynx) له خاليگاهه خڅه دن غيرمزو وترمنځ تېرېږي . که د هوا د تېرېدلو په وخت کې بغيرمزي بيخي سره نږدې وي نو د هوا جريان يې رپوي او کوم آواز چه په دغه وخت کې توليدېږي بڼغ آواز (Voiced sound) . بې بولي ککه د (ب) يا (د) آواز .

او که بغيرمزي لږ سره ليري وي د هوا جريان يې نسي رپولای او په دغه وخت کې يې بڼغ آواز (Voiceless sound) توليدېږي ککه د (پ) يا (ت) آواز . دغه سبب دی چه بغيرمزي په صوتي غړو کې ډېر اهميت لري .

د آوازونو وټونځي

(Position of articulation)

 انسان صوتي غږي دخولې په خواکي پردو و برخو وپشل کيږي : ښور پد وکي اونه ښور پد وکي . ښور پد وکي صوتي غږي (Articulators) هغه صوتي غږي دي چه د آوازونو د اډاکولو په وخت کي په حرکت کي وي او هغه دادي : د ژبي وړوستي ، منځني اود منځني برخه ، د ژبي سر اولاندي شونډه . اونه ښور پد وکي صوتي غږي چه — (Point of articulation) يې بولي هغه صوتي غږي دي چه د آوازونو د اډاکولو په وخت کي حرکت نه کوي او ځای پر ځای ولاړ وي . د اصوتي غږي دادي : نرم تالو ، زير تالو ، اوري ، دلور و غاښونو بېخونه ، دلور و غاښونو سرونه اولور ه شونډه .

هرکله چه ښور پد وکي اونه ښور پد وکي صوتي غږي سره يو ځای سي د آوازونو وټونځي او مخرجونه تشکيل يږي . د مثال په توگه که د ژبي سر اولور و غاښونو بېخ سره يو ځای سي نو د (ت) يا (د) مخرج تشکيل يږي او که کښته شونډه اولور ه شونډه سره يو ځای سي د (ب) يا (پ) وټونځي تشکيل يږي . که لاندي جدول چه په هغه کي د ځينو آوازونو وټونځي اود هغوی د ولونه ښوول سوی دي په غور وگورو په عمومي ډول آوازونه پر دې اساسي اولويو ډولوباندي وپشل سوی دي : انسدادی (stops) ، احتکاکي (Fricatives) او طنطنه لرونکي (resonants) . اکثره هغه آوازونه چه په ژبه کي استعمال يږي له دغودو ډلووڅخه په يوه ډله کي شامل يږي .

manner of articulation دآواز دادا کولو ډول		position of articulation دآواز دادا کولو ډولونې		بې ډغده	ډغده	بې ډغده	ډغده	بې ډغده	ډغده	بې ډغده	ډغده	بې ډغده	ډغده	بې ډغده	ډغده	بې ډغده	ډغده	بې ډغده	ډغده	بې ډغده	ډغده	بې ډغده	ډغده		
				bilabial	labiodental	dental	alveolar	retroflex	alveopalatal	palatal	velar	uvular	labiovelar	Pharyngeal	Glottal										
STOPS انسانې	Simple	ساده	بې ډغده ډغده	p	b		t																		
	aspirated	نفسې	بې ډغده ډغده	p ^h	b ^h		t ^h																		
	glottalized	ستونيز سوي	بې ډغده ډغده	p ^ʔ			t ^ʔ																		
	affricated	مويښلي	بې ډغده ډغده				tʃ																		
	laterally affricated	اړخيز مويښلي	بې ډغده ډغده				tʃ ^l																		
	Prenasalized	غڼه سوي	بې ډغده ډغده	mp			nt																		
	implosive	رښه خوا ته واړېدوني	بې ډغده ډغده																						
FRICATIVES احتكاكي	slit	هوار	بې ډغده ډغده		f	θ					x													h	
	groove	خوچ	بې ډغده ډغده		v	ð					ç														ʃ
	lateral	اړخيز	بې ډغده ډغده				s	z	ʃ	ʒ															
RESONANTS طنطنه لرونکي	lateral	اړخيز	بې ډغده ډغده				l																		
	nasal	غڼه يي	بې ډغده ډغده	m	n	ɳ	ɲ																		
	median	منځني	بې ډغده ډغده	ŋ			ɹ																		
FLAPS	پريږدوني	بې ډغده ډغده																							
TRILLS	رېږدېدونکي	بې ډغده ډغده																							

voiced : ډغده   voiceless : بې ډغده

انسدادی آوازونه هغه آوازونه دي چه دادا کولو په وخت کي يې مخرجه تپ -
وتړل سي او دهواجريان بند سي ، خود مخرجه د تړلو خځه وروسته دفعتاً مخرجه وپرايل
سي او په دې توگه یوانسدادی آواز تولید سي . لکه د (ت) یا (پ) آواز . د انسدادی آواز
مهم خاصیت دادی چه دمخرج تړل يې د احتکاکي او تنتنه لرونکو آوازونو په توگه دوام نه
کوي . احتکاکي هغه آوازونه دي چه دهغوی دادا کولو په وخت کي په صوتي وتونجی کي
احتکاک پېښ سي لکه د (س) یا (ز) آوازونه . تنتنه لرونکي آوازونه هغه آوازونه دي چه
دهغوی دادا کولو په وخت کي په صوتي وتونجی کي نه احتکاک پېښیږي او نه د انسدادی
آوازونو په څېر دمخرج تړل او دفعتاً پرايښل واقع کیږي ، بلکه دا هغه آوازونه دي
چه په حنجره (Larynx) کي پیدا سوي وي او وروسته دخولې او پزي په واسطه
یو ډول اوبل ډول کیږي لکه د (ن) یا (م) آوازونه .

برسېره پر نوموړو درولو یو ډول دوه ډوله نور آوازونه هم په ژبو کي
پېښیږي چه یو ډول يې پر پېد ونکي (Flaps) اوبل ډول يې ریرېدې ونکي (trills)
آوازونه نومیږي . پر پېد ونکي هغه آوازونه دي چه د ژبي دیوه ډېر چټک حرکت په
واسطه ادا کیږي چه کله کله دیوه ډېر لنډ انسدادی آواز سره شباهت لري ، او -
رېرېدې ونکي آوازونه هغه آوازونه دي چه د ژبي ، شونې انویا ژبی ډېر وچتکو
حرکاتو په واسطه ادا کیږي .

آوازونوڊولونه

آوازونه په عمومي ډول پر دوو برخو وېشل کېږي: کانسونينټونه او واولونه. کانسونينټ (Consonant) هغه آواز ته وايي چه دهغه داداکولو په وخت کې د صوتي غړو د تماس له امله د هوا په هغه جريان کې چه دهغه داداکولو په وخت کې له خوږې يا پزې يا د غوډوار ولاړو وڅخه راوړي انسداد، احتکاک يا کوم بل ډول بندش پېښ سي. لکه د (ب) يا (پ) داداکولو په وخت کې چه د دوو شونډو د تماس له امله د هوا په جريان کې بندش واقع کېږي، يا لکه د (ج) يا (چ) داداکولو په وخت کې چه د ژبې او اوږې تماس د هوا په جريان کې بندش راوړي. که دوه يا زيات کانسونينټونه په يوه سيلاب کې متصل سره راسي او د دوی په منځ کې واول نه وي کلسټر (cluster) يې بولي. لکه په پردی کې (پ) او (ر) او په آزمويست کې (س) او (ت).

واول (vowel) هغه آواز ته وايي چه دهغه داداکولو په وخت کې د صوتي غړو ترمنځ داسي تماس نه پېښېږي چه د هوا په جريان کې انسداد او بندش واقع سي، خود ژبې او شونډو انود مختلفو حرکاتوله امله دخوږې داخلي برخه بېل بېل شکلونه پيدا کوي چه په دې توگه واولونه يوله بله يخپل منځ کې توپير پيدا کوي لکه په لاس، ډېر او سور کې د (ا، ي، و) آوازونه. د پښتو کانسونينټونه او واولونه په لاندې ډول دي:

الف : کانسونینتونه :

g	گ	ž	ژ	dz	ځ	b	ب
l	ل	z	ز	x	خ	p	پ
m	م	s	س	d	د	t	ت
n	ن	š	ش	ɖ	ډ	t̪	ټ
ŋ	ڼ	ʂ	ښ	r	ر	ʃ	چ
h	ه	g	غ	r̥	ړ	č	چ
		k	ک	z	ز	ts	خ

حیني عربي کلمې په پښتو کې استعمالیږي . دغه عربي کلمې حیني داسې عربي آوازونه لري چې په پښتو کې نسته . نو هرکله چې دا عربي آوازونه په پښتو کې تلفظ کېږي په عمومي ډول په هغو پښتو آوازونو سره تبدیلیږي چې دغو عربي آوازونو ته نږدېوالی ولري . لکه ف < پ ، ق < ک یاخ ، ث < س او داسې نور .... نوموړي عربي آوازونه دادي :

ث s ، ح h ، ذ z ، ص s ، ض z ، ط t ، ظ z ، ع ɖ ، ف f ، او ق q .

په حینو ژبو کې حیني آوازونه دي چې کله کله د کانسونینت او کله کله د واول په ډول ادالېږي . په پښتو کې دوه آوازونه دي چې کله کله د هجا هسته تشکیل کړي او د واول په توګه څرګندسي ، خو حیني وخت د هجا هسته نه تشکیلوي او د کانسونینت په

ڊول ادا کيری . نوموړي دوه آوازونه دادي :

و (w) : لکه په (کنډو = Kandaw) او (ولور = Walwar) کې .

ی (y) : لکه په (يخی = yaxay) او (اگی = agay) کې .

ب : واو لونه : Vowels

- و (o) : لکه په (نور = nor) او (پور = por) کې .
- و (u) : لکه په (پل = pul) او (سور = sur) کې .
- و (ū) : لکه په (نورو = nūru) او (تورو = tūru) کې لومړي واوونه^(۱) .
- ي (i) : لکه په (خیر = dzir) او (پیر = pir) کې .
- ي (ī) : لکه په (کیري = Kīzi) کې لومړي (ي) .
- ې (e) : لکه په (ډېر = der) او (شمېر = šmer) کې .
- زورکی (ə) : لکه په (زړه = zra) او (لبوه = lewa) کې .
- آيا زور (a) : لکه په (اېخ = arx) او (سر = sar) کې .
- آ (ā) : لکه په (کار = kār) او (آس = ās) کې .

دادي اوس به د پښتو لومتن د کندهار ، بلمتن د ننگرهار او يوبل متن د پېښور په لهجو دنوموړو سېمبولونو په واسطه د نمونې په توگه وليکو . دمخه تردې چې نوموړي متنونه وليکو بايد وويل سي چې د خج (stress) راوړل اونه راوړل او بدلون نه يوازي په پښتو بلکه دنړۍ په ډېرو ژبو کې دکلمو ومعنی ته تغيير ورکوي . مثلاً په (پرېوتکه او کښېنستم)

(۱) : په نوموړو کلمو کې داسې (و = ū) دکندهار په لهجه کې راځي . (۲) په نوموړي کلمه کې داسې (ی = ī) دکندهار په لهجه کې راځي .

کي که خج پرلومري سيلاب باندي راسي يوه معني لري اوکله دپاي پر سيلاب باندي راسي بله معني ورکوي . نوځکه په لاندي متنونکي دخج رعایت هم کووا وهغه د يوې داسي علاقي (٢) په ډول د سيلابونو پر سر باندي اير دو . داهم بايد - وويل سي چه د امتونه ځکه چي د ليک له مخي ليکل سوي دي نو ممکن په ځينو ځايونو کي د لهجې پوره نمانندگي ونه کړای سي .

دکندهار لهجه

د بناځای بېنوا په قلم

يوازي پښتو

دالوست په يوازي پښتولیکم ، چه دبلي ژبي يوتوري پکښي نسته . هوکې اډژبي ښه والی هم دغه دی چه هره ژبه بنيالي دومره اراته وي ، چه د ژبي څښتن هر مار د زړه وينا په خپله ژبه ويلاي سي . که څه هم ژبي يودبله و مرستي ته سره اړي دي او يوازي کومه ژبه بشپړه نه ليدله کيږي ، بيا هم ځيني ژبي له خپله ځانه دونه - وينا وي او توري لري چه څښتن يې مړني وي نو په لږ زيار د پردوله اړي څخه وزي . د عربو ژبه هغه ژبه ده چه دنړۍ د ژوند يو اولور و ژبو څخه بلله کيږي . خو سره له دغه هم ځيني پردي توري پکښي سته چه د دغې ژبي پوهاو راښوولې دي . دغسې هم داوسني ژوندۍ نړۍ لوري ژبي لکه انگرېزي او فرانسوي يا نوري ژبي پردي لاتيني يا يوناني توري پخپل منځ کښي لري . پارسوهم يوه خوږه

ژبه ده چه دا زم کاله راهیسهې دمپړنیو مشرانو تر سیوري لاندې یې روزنه کیرې.
خوسره له دې دونه روزني هم ویوازي پارسولیکوته بیچ نه لیدل کیرې، او دپره
به درنه وي چه یوازي پارسو ولیکله شي، هر و مروه و عری ژني ته ارشواوکه نه
یوه لیکه یا روپې درې لیکي به په زیار ولیکلي سي .

له سبه مرغه زمونږ پښتو ژبه دپره امته ده . مونږ که لږ څه
زیار وکان و ، نو په خپله ژبه به هرڅه په یوازي پښتو ولیکو . که څه هم مونږ
اړند یوچه هر و مروه یوازي پښتو ولیکو . دنړۍ ټولي ژني یوه دبلي په مرسته
بشپړه کیرې ، خوبیا هم داد ژني سبه والی دی چه یوه ژبه دوی امته وي او -
دومره توري ولري چه دبلي ژني له اړۍ څخه ووزي . دا څرگنده ده چه زمونږ پښتو
ژبه دهرڅه دپاره بېل بېل توري لري او دلو یو غرو په لمنو کې د سپینو پښتنو په
زړو کې بنځ دي . که څوک پلټنه پسي وکړي ، دپري ویناوي او دپرتوري به
وموحي چه اوس نشته یا مونږ ته څرگند نه دي .

— د نوموړي مضمون فونیمیکي بڼه —

yawāzi paštó

dá lwást pə yawāzi paštó likám čí dā báli žābi
yáw tórəy pəkši nāsta. hóke! dā žābi šawālay ham
dağá^{day} čí hára žāba šāyi dúmra ártā wí čí dā žābi tsastán

har rāz da zřá wayná pə xpála žába wayálay si. Ka tsa ham žábi yaw da bala wa mrásti ta sara úri di aw yawázi Kuma žába bášpara ná lidala Kízi, byá ham dzini žábi la xpála dzána dona waynáwi aw túri lari či tsastán ye maranáy wi, no pa laz zyár da pradó la aráy tsaxa wázi.

da ʔarábu žába hága žába da či da naray da žwandáyu aw lwáru žábu tsaxa balála Kízi. xu sará la daga ham dzini pradi túri pakši stá či da dégi žábi pohánu rášoweli di. dagási ham da osanáy žwandáy naray lwári žábi láka — angrezí aw faránsawí yá nuri žábi pradi láteni yá yonáni túri pə xpál mándz Kši lari. pārsó ham yawa xwazá žába da či dá zar Kála rāhisi da meranáyu mášarānu tar syóri lāndi ye rozána Kízi. xu sará la de dóna rozáni ham wa yawázi pārsó Tikálu ta bič na lidal Kízi, aw déra ba draná wi či yawázi pārsó — wálikala si. harú marú ba wa ʔarabi žábi ta ar su aw ka na yawá líka yá dwe dre líki ba pa der zyár wálikali si.

— la sa márga zmúz pastó žába dera ártá da. muz ka láz tsa zyár wákázu, no pə xpála žába ba har tsa pa — yawázi pastó wáliku. Ka tsa ham muz ar na yu či harú marú

ba yawāzi pastó likú. da naray tóli žabi yawa da bali pa —
 mrasta bašpara Kizi, xu byā ham dā da žabi šawālay day či
 yawa žaba dóni ártā wi aw dūmra tūri wālari či da bali žabi la
 aray tsaxa wawzi. dā tsargānda da či zmúz pašto žaba da har
 tsa dapāra bel bel tūri tēri aw da lūyu gró pa lamānu Kši da
 spinu paštanó pa zró Kši sax di. Ka tsók palatāna pasi wākri,
 dēri waynāwi aw der tūri ba wāmumi či os nāsta yā muz ta
 tsargānd ná di.

دیناغلی الفت په قلم

دنگرهار لهجه

د کوم ځای دی ؟

یو کور یې دلته دی ، بل په کابل کې ، بل په یو بل ځای کې . څه ځمکه په کوهدامن
 کې لري ، څه په بغلان کې ، څه په یو بل ځای کې . نغدي روپې یې په رشوتونو دلته
 پیدا کېږي ، مگر گټه ور باندې نور بانکونه کوي په یو بل ځای کې . ته ووايه چه دی
 د کوم ځای دی ؟

مینه یې له دې خلکو سره نشته ، او د نورو ملګونو خلک ورته پر
 کمران دي . د دې ځای ژبه یې نژده او په پردیو ژبو افتخار کوي . د دې وطن له
 شعرا و موسیقي نه خوند نه اخلي او د خارجي موزیک په صفت مریږي نه . مونږ
 ته په نخوت او نفرت گوري او د پردیو مستخدمینو په مقابل کې ډېره تواضع کوي .

ته ووايه چه دی دکوم خای دی ؟
 دی دهیخه خای نه دی ، خکله چه هر خای دده دی اوسری
 ورته هر خای و بلی شي . هو ! داهغه مرغه دی چه خلور فصلونه په خلورو
 مملکتونو کي تېروي او وطن نه لري . وطن نه پېژني ، دیوه وطن په هوا کي نه الوزي
 او د وطن سرې او تودې نه شي تېرولی .
 داهغه حياش دی چه بې له عيش و راحت نه نورخه نه پېژني او
 له وطن سره هیخه مینه او غلاقه نلري .
 مونږ هغه کسان ددې وطن بللی شو چه د وطن په کاناو او بوتوسر ورکوي او په
 سختو وړخو کي د وطن په کارېږي ، که خه هم پوله او پته نلري ، او په زه وکوږلو
 او جونگر وکي اوسي .
 هو ! زما په عقیده دا وطن دهغه چانه دی چه دې پرو
 خکمو قبالي بې اخیستی دي ، بلکه دهغه چا دی چه د وطن مینه بې په زهه کي ده
 اوله وطن سره علاقه لري .

د نوموړي مضمون فوښمیکي بڼه

da Kúm dzāy day?

yaw kor ye dálta day, bal pa Kāhul Ke, bal pa yaw bal dzāy
 Ke. tsa dzmáka pa Kodāmián Ke larí, tsa pa Baglān Ke, tsá
 pa yaw bál dzāy Ke. náqde rupáy ye pa riswatúno dálta paydá

Kre, mógar gáta warbānde nor bānkúna Kawí pa yaw ba1
dzāy Ke. ta wāwāya či day da Kúm dzāy day?

mína ye la de xálko sara nášta, aw da nóro
mulkúno xálk warta der grān di. da de dzāy žaba ye nážda aw
pa pradāyo žábo iftiḡār Kawí. da de watán la šer aw mosiqí
na xwānd na áxli aw da xārijí mozík pa sífāt marézi na. múnz
ta pa naxwāt aw nafrāt góri aw da pradāyo mustaxdimino pa
moqābil Ke đéra tawāzó Kawí.

ta wāwāya či day da Kum dzāy day?

day da héts dzāy na day, dzáKa či hár dzāy
da da day aw saray warta hardzāyí wayálay ši. ho! dá haga
margá day či tsalór fastúna pa tsalóro mamlakatúno Ke terawí
aw watán náleri. watán na péžani, da yawá watán pa hawá Ke
na álwuzi aw da watán soxé aw tawdé náši terawálay.

dā haga ayāš day či bé la áyš u rāhāt na
nór tsə na péžani aw la watán sara héts mína aw alāqá náleri.
munz haga Kasān da dé watán bašálay šu či da watán pa Kāno
aw búto sár warkawí aw pa séxto wráđzo Ke da watán pa Kā-
rézi, Ka tsá ham púla aw patáy náleri, aw pa zaró Kođálo aw

Jongáro Ke ósi.

*ho! zmá pa aqida dá watán da haga čā nā day
či da đero dzmáko qabálé ye axiste di, bálke da haga čā day
či da watán mína ye pa zra ke da aw la watán saracatqá lari.*

دېلېنور لهجه :

د سُرُوتِ عَوِيدِ (۱)

يوه شپه شهر وزيوخوا جرتي قاتلان د جهيلې په كور وړ خطا كړل . د كاله پر پوټه .
صابره او جهيله دواړه په كښې مړې شوې . شهر وزي د خپلې وړ پرې او د بوږي په مرگ
د مگر ډېر ويراوژړا او كړه . پوليس خپل تفتيش كښې ډېر په اخلاص سره كار او كړو ،
ولي هېچا هم دريسنتيا و شهادت ته غاړه نه كېښوده . او نتيجه داشوه چه شهر وزي
په يوخوا وړو كښې دخپل مشر ورور په خاني كېناستو . خودنا صر په بېچ كېدو
يې په زړه كې غټه بوغمه پالې شوه . په خوا او شا كلو كښې يې ډېر كوشش وړسې
او كړو ، ولي هېڅ پته يې اونه لگېده . ماشوم ناصر دخپل وطن نه ډېر لري يو
لوي بناړته او رسېدو . يوه شپه چه ډېر ستړي شو ، نو چرته په يوه باغيچه كښې
ديو بينچ د پاسه اوډه شو . دا باغيچه د لوي كاروباري تاجر په كور كښې وه .
سحر وختي چه د كور مالک سېت رحمان د سپل دپاره بهر تلو ، نو په باغيچه كښې

(۱) : دا مضمون د ښاغلي رشيد علي دهقان اثر او د ښاغلي جهان زيب نياز بېنوري لهجه ده .

بي دخيل كور نه خطا شوي ماشوم اوليد و چه لاهغه شان بي غمه اوده پروت
 وه ، بنگلي ته لار واوسره دخيل تيره بيرته هغي حاي ته راغلو چرته چه هغه -
 ماشوم لاهغه شان اوده وه .

وايي چه ددي سبت يوزوي وه چه دبر بنگلي وه اوهم
 لکه ددي ماشوم وه . دوي ته خپل مرشوي زوي ورياد شو ، د دوار و په سترگو کښي
 اوسنگي وي . دواړه ساه نيولي د ماشوم په خوا کښي غلي ولاړ و چه په دې کښي
 ناصر هم له خوبه بيدار شو . او تراوتر يې کتل او بيا په رتور توپه ژړا شو .
 د سبت تير ناصر خپلي سينې ته جخت کړو .
 دواړو ژړل ، خودواړه نه پوهېدل چه دروي د ژړا وجه خده . سبت رحمان
 ناصر په غبره کښي اوچت کړ و او سره دخپل تيره کهرې ته لاړل .

د نوموړي مضمون فونيمیکي بڼه

da sró tāwíz

yawá špá Šamróz yaw so ujrati qātilān da
 Jamilé pa Kor warxatá Krał. dāká préwata. sābirá aw
 Jamilá dwāra paké mré šwe. Šamróz da xpāle wreré aw da
 budé pa márg da makar đér wir aw jará óKra. pulis xpál
 taftiš Ke đér pa ixlās sara Kār óKro. wále héca kum da

rištiáo šahādát ta gāra ná Kexoda. aw natijá dá šwače
Šamróz pa yaw só wrádzo Ke da xpál mášar wrór pa xané
Kénāsto. xo da Nāsár pa bač Kedó ye pa zra Ke gáta bogmá
páte šwá. pa xwá u šā Kálo Ke ye dēr Košís wárpure óKro,
wále hēs páta ye onágeda. māšúm Nāsár da xpál watán na
der lāre yaw lwé xār ta órasedo. yawá špá ci der stāre šo, no
čárta pa yawa bāgičá Ke da yaw binč da pása odá šo. dá bāgičá
da lwé Kārubarí tájir pa Kór Ke wá. sahar waxti če da Kor mālik
set Rahnán da wél da pára bahár tló, no pa bāgiča Ke ye da xpál
Kor na xatā šawe māšúm ólido, če lā hága šān begúma uda prot
o. banglé ta lāro aw sará da xpál tabára byérta hage zé ta rāglo
čárta če hage māšúm lā hága šān uda o.

Wāyi če da dé set yaw zwé wo, če dēr xKúle
o aw ham láka da dé māšúm wo. dwi ta xpál mar šawe zwé
waryád šo, da dwāro pa stārgo Ke úxke we. dwāra sāniwáli da
māšúm pa xwá Ke gáli watār wu, če pa de Ke Nāsár hím la
xóba bedār šo. awtār awtār ye Katál, aw byā pa ráto ráto
pa jará šo. da set tabár Nāsár xpale siné ta júxt Kro. dwāro
jarál, xo dwāra ná poedál če da dwi da jará wāja sá da. set

*Rahmān Nāsar pa gega Ke učāt Kro, aw sarā da xpāl
tabāra Kamré ta lāraī.*

فونٹیکس او فونیمیکس

آزبہ دھغوا آوازونو مجموعہ دہ چہ تر یو خاص نظم اوسیسہم
 لاندی پہ خبر وکی استعمالی بی . دا آوازونہ پہ خولہ ، پزہ اوستونی کی ادا کیری او
 بیالہ هغوی خخہ کلمی او جہلی جو ری بی چہ پہ دہی توگہ انسانان یولہ بلہ د
 هغوی پہ واسطہ خپل مطالب سرہ ادا کوی . کہ شوک و غواری چہ یوہ داسی ژبہ
 مطالعہ کری چہ ددہ نہ وی زدہ نودی مجبور دی چہ تر یولو د خخہ د هغی ژبی
 آوازونہ مطالعہ کری . دانسان پہ صوتی غرو کی یو شو محمد و د غری دی چہ د
 آوازونو دادا کولو پہ وخت کی بنوری او حرکت کوی . کہ سری د نومورو
 بنور بد و نکو صوتی غرو پہ پہلو پہلو حرکتونو کی مشق او تهرین و کری او د هغوی
 د حرکتونو پہ اجر کولو کی چہ د آوازونو دادا کولو پہ وخت کی اجر کیری پوره مهارت
 او استعداد پیدا کری ، نودی کولای سی چہ د هری ژبی پہل پہل آوازونہ ادا کری . دا
 حکہ چہ د تولو ژبو آوازونہ د دغو بنور بد و نکو صوتی غرو د حرکتو پہ واسطہ
 چہ دنہ بنور بد و نکو صوتی غرو سرہ یو حای کیری ، ادا کیری .

کہ سری داسی یو فارمول راو باسی چہ د هغه فارمولہ
 مخی د بنور بد و نکو صوتی غری حرکت او د هغه رابطہ له نہ بنور بد و نکو صوتی

غري سره وٺوول سڀي نوسري به وڪولاي سڀي چه ديولر دغسي فارمولو
په واسطه ديوي ٽي آوازونه وٺي سڀي . اوفونيتيڪي الفباهم په حقيقت کي
د دغسي فارمولو نوليوه مجموعده . مثال په توگه د "ب" سيمبول دسرو
حرکت ٺيبي چه هوا وپوري خواته پوري وهي . دغه هوا هرکله چه له ستوني
خخه و خولې ته راوړي پڄي زمري رپوي . نوموړي سيمبول (ب) داهم
ٺيبي چه دهو دجريان په وخت کي دپزي لار ترلې وي او هو د خولې له لاري
جريان پيدا کوي ، خود شونډانو ديوځاي کپد و په واسطه يوځل بندش
پيدا کوي او وروسته ناڅاپه له خولې خخه وزي .

له نوموړي بيانه خخه حرکند پري چه هغه آوازونه چه
په خبرو کي استعمال پري دهو دجريان او د صوتي غرو د حرکاتو او دهغوي
ديوځاي کپد و خخه پيدا کيري ، چه دا ټول دفونيتيڪس (Phonetics)
موضوع تشکيلوي .

په فونيتيڪس کي آوازونه په دوه ډوله سره مطالعه کيري:
يو دا چه آوازونه د ٺور پد و نکو صوتي غرو د حرکاتو او دنه ٺور پد و نکو
صوتي غرو سره دهغوي ديوځاي کپد و په ترڅ کي مطالعه سڀي . دفونيتيڪس
دا برخه آرٽيکولپتوري فونيتيڪس (Articulatory Phonetics) بولي . دا چه
آوازونه د آوازونو د اواجوله مخ چه وروسته تر هغه چه د صوتي غرو په واسطه
اداشي اوله خولې خخه راووزي مطالعه سڀي . دفونيتيڪس دا برخه اڪوستيڪ-
فونيتيڪس (Acoustic phonetics) بلله کيري .

فونيمیکس دژ پوهني هغه برخه ده چه په هغه کي دفونيمونو
 تخذ بحث کيږي . په فونيمیکس کي فونيمونه اودهغوی تجزيه اوردسته بندي تر
 څپرني لاندې نيول کيږي .

فونيتیکس اوفونيمیکس دژ پوهني دوې څانگي دي چه په
 هغوی کي دژبي آوازونه مطالعه کيږي . نوردې له امله دوی يوله بله سره نږدې
 اړيکي لري . مگر ځکه چه په فونيتیکس کي دآوازونو يواړخ اوپه فونيمیکس کي
 دآوازونو بل اړخ ترڅپرني لاندې نيول کيږي نوښايي چه دادوې څانگي يوله
 بله بېلې سره وساتي سي اودهغوی موضوعات يوله بله سره گڼ شي .

په فونيتیکس کي آوازونه دصوتي څروديو ځای کېدو او د
 هغوی دحرکاتوله مخي چه دنومور و آوازونو دتوليد په وخت کي اجرا کيږي په ډېر
 دقيق ډول سره مطالعه کيږي اودهراوازله پاره يوداسي سيمبول ټاکل کيږي چه
 يوازني هاغه آواز وښيي . دغسي سيمبولونه دفونيتيکي الفبا په نامه سره ياديږي .
 مگر په فونيمیکس کي ممکن يوسيمبول متعدد آوازونه چه ټول ديوه آواز غږي وي
 وښيي . مثلاً که په کومه ژبه کي يوفونيم څوالوفونه ولري (دفونيم بحث وگوري)
 په فونيتیکس کي دنوموري فونيم هرالفون ديو بېل سيمبول په واسطه ښوول کيږي .
 مگر په فونيمیکس کي دنوموري فونيم دټولو الفونونو لپاره يوازني يوسيمبول استعمال کيږي
 اودغه فونيمکي سيمبولونه دي چه ديوې ژبي الفبا تشکيلوي . دمثال په توگه د پند
 او ټوپ . پ گاني چه لومړی (پ) نفسي او وروستی (پ) ټي نفسه (پ) ده -
 (دفونيم بحث وگوري) دفونيتيکي الفباله مخي ممکن په ډېر ډول سره وليکلي سي :

پند = phand ، توپ = top' . په نومور وکلمو کې چه نوموري دوي
 پ گاني يوفونيم تشکيلوي اودواړه ديوه فونيم الوفونونه بلل کيږي ، دهر يوه له
 پاړه بېل بېل سيمبول راغلي دي . مگر د فونيمکي الفباله مخي ځکه چه نوموري دواړي
 پ گاني ديوه فونيم غږي دي اويوفونيم تشکيلوي نوليواني ديوه سيمبول (P)
 په واسطه ټول الوفونونه بنوول کيږي اونوموري کلمې په دې توگه ليکلي کيږي:
 پند = pand ، توپ top.

فونيم (phoneme)

که د ژبي آوازونه په ډېر دقيق ډول ترغورلاندې ونيسو ، له داسې آوازونو
 سره مخامخ کيږو چه هماغه يو آواز په بېلو بېلو ځايونو کې په بېلو بېلو ډولونو سره ادا
 کيږي . د مثال په توگه د (پ) آواز د (پند) يا (پل) په کلمو کې دغسې نه
 ادا کيږي لکه د (توپ) يا (چپ) په کلمو کې . ځکه چه دلومړيود ووکلمود (پ) د
 ادا کولو په وخت کې له (پ) سره يوڅه هوا په شدت سره را وځي او په دې ډول يو
 نفسي آواز (aspirated sound) ځني جوړيږي . مگر د وروستنيود ووکلمو
 د (پ) داداکولو په وخت کې دهوا جريان په دوني شدت سره نه راوړي چه يو
 نفسي آواز ځني جوړسي . دا حقيقت به هلته په ښه ډول څرگند سي چه
 ديوه کاغذ پاڼه وخوږې ته نږدې ونيسو يو ځل لومړي دوي کلمې (پند او پل) او
 بيا دوهمي دوي کلمې (توپ او چپ) تلفظ کړو . په دې توگه به ښکاره سي چه د-

لومر يو ڪلهوڊ (پ) دادا ڪولو په وخت کي دکاغڊ پانه دهوا دجريان شخه
 ڪلهه جه شدت لري متاثره ڪيري، اوسوري. مگر وروستنيو ڪلهوڊ (پ) د
 ادا ڪولو په وخت کي ڪلهه جه دهوا جريان بنديري نو ڪاغڊ هم نه متاثره ڪيري
 اونه پي سي بنور ولاي. دغه رنگه (د) يوانسدادي بنغن آواز دي چه دهغه
 دادا ڪولو په وخت کي بنغيز مزي رپيري اود دغه آواز بنغنوب سبب گرڇي.
 مگر په داسي ڪلهو کي لکه (دود) يا (درد) لومري دالونه چه ددغو ڪلهو په سر کي
 راغلي دي هاغسي نه ادا ڪيري لکه دنومور و ڪلهو وروستني دالونه. يعني لومري
 دالونه ڊپر بنغن (voiced) دي او وروستني دالونه لن بنغن دي. په
 انگريزي کي (S) چه دڄينو مفردونونو په پاي کي راسي جهه ڄني جو پيري
 مگر تلفظ يي يورول ندي. دمثال په توگه (S) په داسي ڪلهو کي لکه: (books)
 يا (lips) په (س) سره ادا ڪيري، خو په داسي ڪلهو کي لکه (eggs) يا (hands)
 په (ز) سره تلفظ ڪيري.

ڊپسنتوڊ لومري مثال شخه څرگنديري چه که په پښتو
 ژبه کي (پ) دڪلمې په سر کي راسي او حرکت ولري (وروسته پي واول راغلي
 وي) نفسي آواز ڄني جو پيري او که په پاي کي راسي پي نفسه آواز ڄني -
 جو پيري. دغه رنگه ڊپسنتوله دو هم مثال شخه څرگنديري چه که دال د
 ڪلمې په سر کي تر واول دغه راسي بنغنوب پي ڊپروي او که په پاي کي
 راسي بنغنوب پي لروي. اود انگريزي ژبي په مثال کي د books او lips په
 ڪلهو کي ڪلهه جه (S) په ٻي بنغه آوازونو (K او P) پسي راغلي دي نو

ٻي رخه (voiceless) يعني ٻه (س) سره تلفظ ڪيري اود hands او eggs
 ٻه ڪلمو کي ڇڪه ڇه (S) ٻه رخن آوازونو (d او ڄ) پسي راڳلي دي نوڻ
 يعني ٻه (ز) سره تلفظ ڪيري!!

له پورتنی بيانہ تخذ یو بل تکی ہم خرکند یري ،
 هغه داچه آوازونه ٻه يوه ٽيه کي ڪله ڪله دموقعيت له امله توپير پيدا ڪوي اوڪله
 بيا دخيل د مخني يا وروستني محيط تخذ متاثره ڪيري . اوڻڪله ڇه دنري ٽي د
 ساختمان او آوازونو له امله يوله بله سره توپير لري نو هغه عوامل ڇه دهغوي پر
 آوازونو باندي تاثير ڪوي هم توپير لري او يوله بله سره ٻيل وي . دغه آوازونه
 ڇه ٻه حقيقت کي يو آواز وي مگر د ڄينو عواملو ٻه نسبت ڪله يو ڊول اوڪله بل ڊول
 تلفظ ڪيري دڙپوهني علما (دڙني د عناصر ودا استعمال مشخصوالی =
 Complementary distribution) اصطلاح ورته راوري . مثلاً ٻه پورتنیو مثالونو
 کي ٻه لومري مثال کي نفسي (پ) او ٻي نفسيه (پ) داستعمال مشخص ڄايونه
 لري . يا ٻه بل عبارت ٻه هغه ڄاي کي ڇه نفسي (پ) راڄي ٻي نفسيه (پ) نسي
 راتلاي ، او ٻه هغه ڄاي کي ڇه ٻي نفسيه (پ) راڄي نفسي (پ) نسي راتلاي يعني
 ٻه پسنٽو کي د ڪلمي ٻه سر کي تر واول د مخه هميشه نفسي او د ڪلمي ٻه پاى
 کي هميشه ٻي نفسيه (پ) راڄي .
 له پورتنی بيان تخذ یو بل مطلب ہم لاس ته راڄي او

---

(۱) : داهم بايد وويل سي ڇه نوموري تبجي موز يوازي دنومور و مثالونو له مخي وڃيستي .

هغه دادی چه آواز (فونیم) یو واحدشی ندی بلکه اکثره آوازونه د آوازونو مجموعو (sound unit) ده . یعنی خوږوله آوازونه سره یوځای کیری اوبیا یو - آواز ځنې جوړیږي چه ودغه یوه آوازته په ژبپوهنه کې فونیم (phoneme) وایي . اود فونیم وهرغری ته الوفون (allophone) وایي . مثلاً په لومړي مثال کې د پند (پ) یو ډول اود توپ (پ) بل ډول آواز دی . دادواړه آوازونه یوځای یو فونیم تشکیلوي خو په بېل ډول بیا هر یوه ته الوفون وایي . نو په دې توگه ویلای سوچه په پښتو کې د (پ) فونیم دوه الوفونه لري . یونفسی (پ) اوبل پي نفسه (پ) . په یاد لری چه نوموړې نتیجه مور یوازي د نوموړو دوو مثالونو په اساس اخیستی ده او که زیات تحقیق وسي ممکن په پښتو کې د (پ) فونیم نور الوفونونه هم ولري .

مورفیم morpheme

د مورفیم تعریف د ژبپوهنی د علماو و لخوا په بېلو بېلو ډولونو سره سوی دی . که د مورفیم د تعریف له جزئیاتو څخه سترگي پټی کړو نو د یوې ژبې په خبرو کې بیخي کوچنی صوتي واحد چه معنی ولري مورفیم بلل کیری . د مثال په توگه دا خبره وگورئ : زه راغلم چه دخلکوښکی ادا کړم = (zəraglámčidəxalkunekiadā - Kram) - په پورتني خبره کې هغه بیخي کوچنی صوتي واحد ونه چه معنی لري په لاندې ډول سره بېلولای سو :

1. za	من زه	5. ĉi	که چه	10. i	لاحقہ رسمی ی
2. rā	طرف متکلم را	6. da	اضافت د	11. adā	ادا ادا
3. ġ	حرکت کردن غل	7. xalk	مردم خلك	12. Kr	فعل کردن کر
4. am	واحد متکلم م	8. u	لاحقہ حالت تیر صلی و	13. am	واحد متکلم م
		9. nek	خوب تیک		

دیورتنی خبری مورفیمونه که په غور سره وگورود موقعیت او حیونو نورو خصوصیتونوله امله سره یوشی ندي اولوله بله سره توپیر لري. مثلاً دریم، اوور اونهم داسی مورفیمونه دي چه درینې حیثیت لري او که نور مورفیمونه پوري ونسبلي هم دوی خپل اصلیت او مرکزیت له لاسه نه ورکوي. دغسی مورفیم ته رینه وایي. هغه مورفیمونه چه په رینه پوري نسبلي پیوندونه (affixes) بلل کیږي. لکه په راغلم = rāglam کی (ra = را او m = م) او په نکي = neki کی (i = ی). پیوندونه هم پرخوړولو باندی وپشل کیږي. یوهغه پیوندونه دي چه درینو (roots) په سر کی راځي. لکه په راغلم کی د (ra = را) پیوند چه وداسی پیوندونوته سابقه (prefix) وایي. او بل هغه پیوندونه دي چه په رینه پسې وروسته راځي لکه په راغلم = rāglam کی (m = م) او په خلکو = xalku کی (u = و). وداسی پیوندونوته لاحق (suffix) وایي. پیوندکله صرفی او کله اشتقایی وي. که چیری کوم پیوند کلام دا جز ووله امله د کلمې په ماهیت کی بدلون راوړي اشتقایی

پیوند (derivational affix) ورته وایي . لکه په نېکي کې چې (نېک) صفت دی او
 (ي) یوه لاحقه ده چه له (نېک) سره یوځای سوې ده اوله نوموړي صفت تخنيزي
 اسم جوړه کړی دی . نوځکه (ي) اشتقائي پیوند بلل کېږي . که چېرې کوډر
 پیوند د کلمې وماهیت ته تغیر ورکړي لکه په کښېنم ، کښېتو او کښېني کې
 (م ، و ، ي) پیوندونه چه د کلمې وماهیت (فعل) ته تغیر نه ورکوي بلکه یوازې
 د شخص له مخې د فعل معنی ته تغیر ورکوي . داسې پیوندونه و نه و نه صرفي پیوندونه
 (inflectional affixes) وایي . که صرفي پیوندونه له یوې کلمې څخه وایستل
 سي هرڅه چه پاته سي و هغه ته تنه (stem) وایي . مثلاً (دودونه او
 ماشومان) په کلمو کې (ونه او آن) صرفي پیوندونه دي چه که دغه صرفي
 پیوندونه له نوموړو کلمو څخه وباسو ، په لومړۍ کلمه کې (دود) او په دوهمه کلمه کې
 (ماشوم) د تنو په حیث پاتېږي . مگر د (ارتياوي) په کلمه کې (ارتيا) تنه بلله کېږي .
 ځکه چه په نوموړې کلمه کې (ار) (رینه) ، (تيا) اشتقائي پیوند او (و ، ي) صرفي
 پیوندونه دي ، هرکله چه صرفي پیوندونه (و ، ي) ځنی وایستل سي رینه او
 اشتقائي پیوند (ارتيا) د تنې په حیث پاتېږي . درینه یې اوتنې توپیر ددی چه
 که له یوې کلمې څخه ټول پیوندونه وایستل سي څه چه پاته سي هغه رینه ده
 او که یوازې صرفي پیوندونه ځنی وایستل سي څه چه پاته سي هغه تنه ده . نوځکه
 رینه (بېله ځینو استشنا آتو څخه) یو واحد مورفیم وي ، مگر تنه کله کله واحد
 مورفیم وي لکه (دود) یا (ماشوم) او کله بیا د مورفیمونوله ترکیب څخه جوړه سوې
 وي ، لکه (ارتيا) . بل داچه یو مورفیم کیدای سي چه هم رینه او هم تنه

وي لکه (دود) يا (ماشوم) د (دودونه او ماشومان) په کلمو کې چې هم
رېسبه او هم تنه ورته ويل کيږي.

په ځينو ژبو کې يو بل ډول پيوند هم پېښيږي چې و
هغه ته منځينه (infix) وايي. هر مورفيم چې په بل مورفيم ننوتې ودرغ
ننوتلې مورفيم ته منځينه وايي. مثلاً د کوليت (Quileute) په ژبه کې
هاکت (hok^wat) و سپين سړي ته وايي او هاڅکت (hock^wat)
پي جمع ده (سپين خلک). په نوموړي کلمه کې hok^w مورفيم دی چې د
جمع معنی لري او منځينه بلله کيږي، ځکه چې د هاکت (hok^wat)
په مورفيم ورننوتلی دی.

په انگرېزي کې (S) چې د ځينو واحدونو نومونو په پای
کې راسي د جمع معنی ورکوي، خود محیط د تاثیر له امله يې تلفظ په يوه حال نه
پا تېري او د مخني محیط په واسطه يې تلفظ اوږي. يعنی که وروسته ترې څن
(voiced) آواز واقع سي دی هم ورسره څن سي او که وروسته ترې څن
(voiceless) آواز راسي ئې څن ادا کيږي، او که وروسته تر راسي آواز ونو
واقع سي لکه (S) يا (z) په (iz) سره تلفظ کيږي. لکه په دې لاندې مثالونو کې
buk (book) + s > buks   rod (road) + s > rodz   roz (rose) + s >
roziz   bas (bus) + s > basiz .

په نوموړو مثالونو کې څرگندېږي چې د محیط د تاثیر
له امله په انگرېزي کې (S) چې د جمع معنی ورکوي کله کله د (S) او کله کله

د (zi) او ځینې وخت د (izi) په بڼه ځان ښکاره کوي. دغه رنگه په پښتو کې د (ستا = از تو) او (زما = از من) په کلمو کې (س) او (ز) دواړه یوه سابقه ده چه د ملکیت (از) معنی لري. نوموړې سابقه په (ستا) کې ځکه په (س) سره تلفظ کیږي چه تر یونې زغده آواز (ت) د مخه راغلي ده او په (زما) کې ځکه په (ز) سره اد کیږي چه تر بن غن آواز (م) د مخه راغلي ده. نودغسي مورفیم چه یوه معنی ولري او د محیط، موقعیت یا داسې نورو عواملو په وجه کله یو ډول او کله بل ډول تلفظ کیږي ټول یو صوتي واحد تشکیلوي او یو مورفیم ورته ویل کیږي. د مورفیمو هر غړي ته الومورف (allomorph) وايي. مثلاً د پورتنیو مثالونوله مخې ویلای سوچه دانگریزی د جمع نوموړی مورفیم درې الومورفونه لري: (s)، (z) او (izi). او د پښتو هغه مورفیم چه د ملکیت معنی ورکوي دوه الومورفونه لري: (س) او (ز).

یو صوتي واحد که دوی یا زیاتي معنا گانې ولري، نود هغه د معنا گانو د شمېر په مطابق هغومره مورفیمونه ځني جوړیږي. لکه په پښتو کې (تور = tor) د (سیاه) په معنی یو مورفیم، د (تجهمت) په معنی بل مورفیم او د (جال) په معنی یو بل مورفیم دی. دغه رنگه (ي = i) په (نېکي = neki) کې یو مورفیم او په (راځي = rādzi) کې بل مورفیم دی ځکه چه په لومړۍ کلمه کې (i) اسمي معنی لري مگر په دوهمه کلمه کې دغایب

مفرد معنی ورکوي .

هغه مورفيم چه ڪله داسم اوڪله د فعل معنی ورکوي
 حِينِي ڪسان پي يو مورفيم بولي او حِينِي ڪسان پي دوه مورفيمه بولي . لکه
 په انگريزي کي د (look) مورفيم . مگر داسي مورفيمونه چه دنج په بدلون
 پي معنی بدلون مومي لکه په انگريزي کي (record = رڪورڊ) او record
 (ٽيڪلي) هريو بيل بيل مورفيم بيل کيري .
 دا هم بايد په ياد ولرو لکه خنگه چه يو الوفون د بل الوفون
 پر حاي نسي راتلاي دغه رنگه الو مورفونه هم هر يو حانله د استعمال مشخص
 اوتاکلي حاي لري او يو الو مورف هميشه ڪله د بل الو مورف پر حاي باندي نسي راتلاي

مورفونيمڪي بدلون اود هغه ډولونه

مورفيم ڪله ڪله د خپل محيط يا نور و عواملو د تاثير له امله بدلون مومي او بيل
 بيل شڪلونه خوره ڪوي د مورفيم و د خوبلو بيلو بدلونونه چه د محيط په وجه ور
 پېښيري اودغه رنگه دفونيمونو داسي نور و تغير ونوته چه په مورفيم کي د مختلفو
 عواملو په وجه واقع کيري مورفونيمڪي بدلون وايي . مورفونيمڪي بدلون
 (morphophonemic change) په حينو ژبو کي ساده او په حينو ژبو کي
 ډېر مغلقي وي . خو په عمومي ډول په دوه ډوله پېښيري : يو دا چه مورفيم

د کوم فونيم په وجه متاثره سي او تغير و خوري. لکه په انگریزي کي چه
 (s) د جمع مورفيم دی که تر ږغڼ آواز وروسته راسي ږغڼ (z) ادا
 کيږي. لکه په rooms, eggs, او roads کي او که تر ږي ږغڼ آواڼي
 وروسته واقع سي ږي ږغڼ (s) تلفظ کيږي لکه په lips, roots او
 books کي. په نوموړو مثالونو کي (s) تر m, g, او d وروسته په
 (z) اوتر P, t او K وروسته په (s) سره تلفظ کيږي او په دې توگه
 دخپل د مخني فونيم په واسطه بدلون مومي. د څرنگه په پښتو کي د (زما =
 zmā) او (ستا = stā) په کلمو کي (ز) او (س) د مالکیت مورفيم
 دی. که نوموړی مورفيم تر (م) د مخد راسي په (ز) او که تر (ت) د مخ
 راسي په (س) سره ادا کيږي (د مورفيم بحث وگوري). يعنی نوموړی مور-
 فيم دخپل وروستني فونيم په واسطه متاثره کيږي او په همدغه سبب
 بدلون مومي. بل داچه يو مورفيم د بل مورفيم پر واسطه تغير و خوري. مثلاً
 په انگریزي کي د جمع دالرمورفونو (in ~ iz ~ z ~ s) په سلسله کي
 in يوالومورف دی چه يوازي له aks (ox) سره واقع کيږي، يعنی هر
 حای چه د aks مورفيم راسي نو د جمع د مورفيم هغه الومورف ورسره
 واقع کيږي چه د in - شکل لري او aksin (oxen) تلفظ کيږي.
 که يو مورفيم د ځينو عواملو په وجه بېل بېل شکلونه
 خوره کړي (بېل بېل الومورفونه ولري) له دغو مختلفو مغايرو شکلونو څخه يوازي
 يو شکل (يوالومورف) د اساسي شکل (base form) په توگه انتخابيږي او د

دغه اساسي شکل په اساس ټول بدلونونه چه د مختلفو عواملو په وجه و
 نوموړي مورفيم ته ورپېښي او بېل بېل شکلونه غوره کوي په خالص او
 جامع ډول بېل بېل دي. د مثال په توگه د (ستا = stā) او (زما = zma) په کلمو
 کي (س = s) او (ز = z) دوه الومورفوندي چه دواړه يوځای يو مورفيم -
 تشکيلوي. نوکه په نوموړو دوو شکلونو کي (س = s) د اساسي شکل په توگه
 انتخاب سي بايد نوموړی مورفيم داسي معرفي کړو: (س = s) يو مورفيم
 دی چه د مالکيت معنی ورکوي او که تر (م = m) چه يو رغن آواز دی دغه
 راسي په (ز = z) سره تلفظ کيږي. مگر که په نوموړو شکلونو کي (ز = z) د
 اساسي شکل په حيث انتخاب سي بايد په دې توگه معرفي سي: (ز = z) يو
 مورفيم دی چه د مالکيت معنی لري او که تر (ت = t) چه يو نې رغه آواز دی
 دغه راسي په (س = s) سره تلفظ کيږي.

د اساسي شکل انتخاب د مورفيم په بېلو بېلو شکلونو
 کي اختياري دی، خو حتی الامکان بايد کوښښ وکړي چه د مورفيم هغه
 شکل د اساسي شکل په توگه انتخاب سي چه د هغه په اساس د نوموړي
 مورفيم دنور و شکلونو بيان په ساده او اسانه ډول سره امکان پيدا کړي.
 د مورفونيم کي بدلون يو مشهور قسم اسي ميليشن
 (assimilation) نومېږي او هغه دادي چه کوم آواز د گاونډي آواز
 د تاثير له امله د نوموړي گاونډي آواز سره يوشی سي يا ورته والی پيدا کړي.
 لکه په (سنبله) کي چه (ن) په (م) سره بدلون مومي يا لکه په (یک گړه)

کي چه د (یک) ک په خبر وکي په (گ) سره ادا کيږي . په لومړي مثال کي
 (ن) په (م) سره ځکه بدلون مومي چه د (ن) له څنگه یو شونډیز آواز (ب)
 راغلی دی او د دغه آواز د تاثیر له امله (ن) هر په شونډیز آواز (م) سره اووښتی
 دی . په دوهم مثال کي (ک) یو نې بڼه انسدادی آواز دی چه دخپل گاونډي
 آواز (گ) د تاثیر له امله بڼه سوی دی . په اسیمیلېشن کي که د مخني
 آواز پر وروستني آواز باندي تاثیر وکړي او وروستني آواز بدلون ومومي
 پراگريسيو (Progressive) ورته وايي لکه په ترکي کي ($git\ di > git\ ti$)
 دی (ولار) او که وروستني آواز پر د مخني آواز باندي تاثیر وکړي او د مخني
 آواز ته تغير ورکړي ريگريسيو (regressive) ورته وايي لکه په (ستا) او
 (زما) کي چه وروستني آواز پر د مخني آواز باندي تاثیر کوي . اسیمیلېشن
 دوه ډوله واقع کيږي : يو داچه د داسي آواز په واسطه واقع سي چه د
 تغير سوي آواز تر څنگ واقع وي او فاصله ونلري . ودې ډول اسیمیلېشن ته
 متصل (contiguous) اسیمیلېشن) وايي ، لکه په (ستا) او (زما) کي . او بل
 داچه اسیمیلېشن د داسي آواز په واسطه واقع سي چه د تغير سوي آواز تر
 څنگ نوي راغلی او يوله بله سره فاصله ولري ، یعنی په منع کي يې يو يا څو
 آوازونه راغلي وي . و داسي اسیمیلېشن ته منفصل (noncontiguous)
 اسیمیلېشن وايي . لکه په دري کي (سرش) چه په (سرش) سره تلفظ کيږي .
 په دې مثال کي لومړی (س) د وروستني (ش) د تاثیر له امله په (ش) سره
 تبدیل سوی دی او د (س) او (ش) ترمنځ نور فونيمونه راغلي دی .

د مور فونیمیکي بدلون یو بل قسم ډیسمیلېشن
 (dissimilation) نومېږي: کله کله په یو ترکیب (کلمه) کې یو
 آواز دوه ځایه (مکرر) واقع کېږي. که چېرې نوموړی آواز له نوموړو
 دوو ځایونو څخه په یوه ځای کې په یو بل آواز سره بدلون ومومي و دغې عملې
 ته ډیسمیلېشن وايي. لکه د نهونج اولونج په کلېو کې (ان) بدلون په (ل)
 سره.

د مور فونیمیکي بدلون یو بل قسم قلب (metathesis)
 نومېږي او هغه ددی چه د فونیمونو په ترتیب کې بدلون واقع سي لکه: مخکه
 ، مخکله - روځ ، ورځ - لوېشت ، ولېشت .

د فونیمونو زیاتوالی یا حذف بل هم مور فونیمیکي
 بدلون بلل کېږي. مثلاً په انگریزي کې (s) د جمع مورفیم دی چه کله -
 کله د (z) په شکل څرګندېږي لکه په roads ، eggs او داسې نورو کلېو کې.
 مگر د disiz په کلمه کې چه مفرد یې diš دی، د (i) فونیم راغلی دی.
 په پښتو کې ځینې خلک (دېرش) په (دېش) سره تلفظ کوي او کله کله -
 (خلوېښت) په (خلوېښ) سره ادا کوي او په دې توګه له دېرش څخه (ر)
 اوله څلوېښت څخه (ت) حذفوي. دغه رنگه که په انگریزي کې یې ښځه
 کانسونینټ چه د روړو ولونو په منځ کې واقع سي دېرځله ښځن کېږي
 لکه betar چه په bedar سره تلفظ کوي. دغه رنگه ښځن کانسونینټ
 چه په پای کې راسي په ځینو ژبو کې کله کله یې ښځه کېږي لکه د جرمني

tag (ورخ) چه په tak سره تلفظ کيږي. نوموړي اودغه ډول نور بدلونونه چه په مورفيم کې پېښيږي ټول مورفونيم کې بدلونونه بلل کيږي.

ديوي ژبې دمورفيهنود معلومولو اوبلولولارې

څرنگه چه دنړۍ ژبې د داخلي ساختمان او جوړښت له امله يوله بله توپير لري، نود هغوی مورفيهنونه هر په يوه بڼه ځان نه څرگندوي. په ځينو ژبو کې يو ډول او په ځينو نورو ژبو کې بل ډول مورفيهنونه موجود دي. يو ژب پوهاند ديوي ژبې دمورفيهنود معلومولو په وخت کې بايد له ډېر غوراو احتياط څخه کار واخلي خو چه دهغې ژبې دمورفيهنونو شکلونه په صحيح ډول سره پيدا او معرفي کړي. ديوي ژبې دمورفيهنود معلومولو اوبلولوپه وخت کې بايد دالاندي ټکي په نظر کې ونيول سي:

مورفيم له سېلاب سره کومه رابطه نلري. يعنی کله کله يومورفيم خوشېلابه وي او ځينی وخت يوسېلاب څومورفيهلري. مگر داسې هم ډېر پېښيږي چه يومورفيم يوسېلاب وي. مثلاً (کندهار = Kandahar) يومورفيم دی چه درې سېلابه لري. (حَم = dzam) يوسېلاب دی چه دوه

مورفيمه (dz + am) لري. (لاس = lās) يو مورفيم دی او یوسېلاب لري.
 د مورفيمونو او فونيمونو شمېر هم یوله بله څه رابطه نه سره لري.
 د مثال په توگه د (رنا = runā) په کلمه کې (رن = run) چه درې فونيمونه
 لري يو مورفيم دی او (آ = ā) چه يو فونيم دی يو مورفيم هم دی. نو يو مورفيم
 ممکن یوازې يو فونيم وي. يو فونيم کله کله د بېلو بېلو مورفيمونو په ډول -
 څرکندېدلای سي. خو کله کله هماغه فونيم یوازې د یوه فونيم په حيث نه
 د مورفيم په ډول په ژبه کې پېښېږي. مثلاً د (نېکي = neki) او (څي = dzi)
 په کلمو کې (i) يو فونيم دی چه په نومور و د وار و کلمو کې د بېلو بېلو مورفيمونو
 په ډول راغلی دی. یعنی په لومړۍ کلمه کې یو ډول او په دوهمه کلمه کې بل ډول
 معنی لري. مگر د (څير = dzir) په کلمه کې بیا هماغه فونيم معنی نلري
 او یوازې د يو فونيم په حيث راغلی دی نه د مورفيم په ډول.

کله کله محقق د ژبې د مورفيمونو د معلومولو په
 وخت کې له یو شمېر داسې مثالونو سره مخامخ کېږي چه په هغوی کې یو ډول
 صوتي واحد ونه او یو ډول معنا گانې راغلي وي. نو محقق باید بېله غور او
 کافی تحقیق څخه د نتیجه واخلې چه نوموړي صوتي واحد ونه دیو ډول
 معنی د موجود والي له امله او د هغوی د یوشمې والي په وجه یو مورفيم وېوې.
 لکه چه ووايي په دې ټولو کلمو کې (کور = Kor، کوته = Kotá،
 کړدی = Kazdáy، کلا = Kalá، کای = Kálay) د هستوگنې د ځای
 معنی پرته ده، او په دې ټولو کلمو کې یو صوتي واحد (ک = K) راغلی دی

نوځکه (ک = K) یو مورفیم دی چه دهستوگني دځای معنی ورکوي . دغه سبب دی چه محقق هېڅ وخت له نیمگري ډېتاخته مثبته نتیجه نه اخلي له نوموړو کاهوسه که داسي کلمې لکه (خونه = xúna ، جونگره = jongara ، ښار = sār ...) یوځای کړو څرگنده به سي چه (ک = K) دهستوگني دځای معنی نه ورکوي او مورفیم سي بلل کېدای .

که یو مطلب په دوو بېلوثر بوکي اداسي ، ممکن د مورفیمونو شمېر یې - توپیر ولري . د مثال په توگه په پښتو وایي : زه کورته یم = za kor ta dzam او په انگریزي وایي : I go home = ay go hom . نوموړی مطلب په پښتو کې په پنځه مورفیمه (za + kor + ta + dz + am) او په انگریزي کې په درې مورفیمه (ay + go + hom) سره اداسوی دی . نوکه موږ وغواړو چه د انگریزي ژبې دنوموړي خبري مورفیمونه دپښتو دترجمې له مخې معلوم کړو باید په دې فکري ونسوچه ځکه چه په پښتو کې نوموړې خبره پنځه مورفیمه لري نو په انگریزي کې هم باید پنځه مورفیمه ولري . بلکه زمونږ تحقیق باید دحقایقو پر اساس ښاوي اوځکه چه د انگریزي دژبې مورفیمونه معلوموو نو د انگریزي ژبې خپل ساختمان باید په نظر کې ونیسونه داچه دپښتو ژبې د ساختمان په اساس د انگریزي ژبې ساختمان فرض کړو .

دیوې ژبې په مورفیمي تجزیه کې موږ باید زیار ویا سوچه دهغې ژبې - ساختمان په هغه ډېتاکي چه موږ یې په لاس کې لرو په داسي کوچنیو توټوسه تجزیه کړو چه نوموړې هغه ټوټه یوازې یو مورفیم وي . (ودا

تجزیہ موبن د شکلونو د پرتله کولو او مقایسه کولو په ترڅ کې کولای
 سو . که دا کار موبن په بریالیتوب سره سرته ورسوو نو ټول هغه مور
 فیمنه به چه په دپټا کې موجود دي لاس ته لاسي . د مثال په توگه په -
 لاندي ډول د پشه یي ژبي دهغي لهجې د یوې لنډې دپټا مور فیمی تجزیه
 کوو چه د نورو د درې په پنجو قلعو کې خلک خبري په کوي :

1. éloamāgošīnjše	داز موبن کور دی .	4. élodār	داغرن .
2. éloamābāgše	داز موبن باغ دی .	5. búbakārgošīj	د پسر سینه کور .
3. amāgošīj	ز موبن کور .	6. pašayībúbakārjābše	(پشه یي د پشه سینه ش به ده)
7. élobakār bāgše		داینه باغ دی	

که دلومری اودوهی خبري معناوي سره پرتله کړو
 د دواړو خبرو معناوي نور سره یوشی دي او یوازي په (کور) او (باغ) کې
 توپیر سڅ لري . دنومور و خبرو په پشه یي شکلونو کې کوم توپیر چه راغلی
 دی هغه یوازي د gošīj او bāg په ټوټو کې دی . نو کوم معنی لرونکی
 او کرامري ټوټې چه موبن دنومور و دوو خبرو د مقایسې له مخې سڅ بېلولای
 سویوه د gošīj اوبله د bāg ټوټه ده چه لومری ټوټه د (کور) اودوهی
 ټوټه د (باغ) معنی ورکوي . په دریمه خبره کې یوه د gošīj ټوټه راغله
 ده چه د مخه یي موبن معنی لاس ته راوستلې ده چه و (کور) ته وايي اود

نوموري خبري په معنی کي هم دغه مطلب موجود دی . دنوموري خبري پاته برخه *ama* ده چه ددغي خبري د معنی له مخي څرکند يږي چه د (نومون) معنی ورکوي . که لومړی او څلورمه خبره سږ پرتله کړو - څرکند به سي چه دنومور و خبره په معنی کي يوازي يو مطلب مکرر راغلی دی چه هغه د (دا) مطلب دی اود نومور و دوو خبرو په پشه يي شکلونو کي هم يوازي يوه توتبه مکرر راغلي ده چه هغه د *əlo* توتبه ده . نو د نومور و دوو خبرو له پرتلي څخه دا څرگند يږي چه *əlo* او (دا) سره يوشی دي او هرکله چه په څلورمه خبره کي موبن ته دا څرگنده سوه چه د *əlo* توتبه د (دا) معنی لري نو دا هم بايد ومنل سي چه په نوموري خبره کي د پشه يي خبري پاته توتبه (*dār*) دنوموري خبري د پاته سوي معنی (غږ) سره يوشی ده . اوس بيرته ولومړی خبري ته راځو . په لومړی خبره کي د نوم و تولو شکلونو معنا وي لاس ته راغلي دي او يوازي د پشه يي په خوا کي (*še*) اود پښتو ترجمې په ځواکي (دی) پاته دی چه طبعاً د واره سره يوشی دي . يعنی (*še*) د (دی) معنی ورکوي .

په پنځه خبره کي *gošij* موبن ته معلوم سوچه د (کور) معنی ورکوي . په دې ډول پاته توتبه (*bubakar*) د (ډېر - بڼه) په معنی پاتېږي . که دغه توتبه په اوومه خبره کي وپلټو ، څرگنده به سي چه نوموري توتبه يو واحد مورفيم نه دی . ځکه چه دهغي يوه برخه (*bakar*) د (بڼه) په معنی راغلي ده او بله برخه يي (*bú*) يو بل

مورفيم دی چه په څرکند ډول د (ډبر) معنی ورکوي . په شپږمه
 خبره کې نور ټول مورفيمونه موب ته معلوم دي او کورشی چه پاته دی هغه
 د پشه يي په خوا کې د *ab* ټوټه او د پښتو ترجمې په خوا کې د (ثربه) مفهوم
 دی چه دا دواړه هر طبعاً باید یوشی وبلل سي . یعنی *ab* د ژبې معنی لري
 په پورتني ډول موب وکولای سواي چه ټولې معنی
 لرونکي ټوټې چې په نوموړي ډبره کې راغلي دي دهغوی له معنا گانوسه لاس
 ته راوړو . ددغې لنډې ډبره مخي د شکلونو د پرتله کولو او مقایسه کولو
 په ترڅ کې موب د اهم څرگنده کړه چه نوموړي ټوټې واحد مورفيمونه دي .
 د نوموړو مورفيمونو لست په لاندې ډول سره ترتیبولای سو :

elo	دا	dār	غر
amā	زموږ	bū	ډبر
gošīn	کور	baKār	ښه
še	ډی	jāb	ژبه
bāg	باغ	pašayī	پشه يي

د یوې ژبې د مورفيمونو د معلومولو له پاره کافي مواد او کړه کتنه ضروري
 ده . ځکه چه په لږ موادو کې حسني وخت محقق د مورفيم حقيقي ښه نسي
 پېژندلای . نو د پاره د دې چه ډبر کوچني معنی لرونکي صوتي واحد ونه

پخپل حقيقي شکل او بڼه سره پيدا کړای سي محقق بايد هغوی په ډول
ډول او بېلو بېلو خبرو کې ترغور لاندې ونيسي او د هغوی د صحيحې اندازې
په باره کې خپل ځان ډاډه کړي. دادی اوس د عبري ژبې د لاندني ډېټاډ
مورفيمي تجزيې په ترڅ کې پر دې مطلب باندې رڼا اچوو :

1. šamartihū	مادې وساته	5. šamarnūhā	مورې د اوساتله
2. šamartihā	ما دا وساتله	6. šamarnūkā	مورې تاسې وساتلست
3. šamartikā	ماتاسې وساتلست	7. qatalihū	مادې وواژه
4. šamarnūhū	مورې دې وساته	8. qatalnūhū	مورې دې وواژه

په لومړۍ او دوهمه خبره کې د معنی توپیر یوازې په
(دی) او (دا) کې راغلی دی. یعنی د نوموړو د واورو خبرو معنی یوشی ده
یوازې د ووره فرق لري چه په لومړۍ خبره کې غایب مذکر او په دوهمه خبره
کې غایب مؤنث یاد سوی دی. عبري خبرې هم د واوره توکیت مت یوشی دي
یوازې د لومړۍ خبرې په پای کې $\bar{\alpha}$ او د دوهم مثال په پای کې $\bar{\alpha}$ راغلی دی
نو په سرسري نظر که سړی وکوري ممکن د نتیجه واخلي چه (لآ) یو
مورفیم دی چه د (دی) یعنی غایب مذکر او ($\bar{\alpha}$) یوبل مورفیم دی چه د (دا)
یعنی غایب مؤنث معنی ورکوي. خو که درید خبره هم ورسره یوحای
کرو څرکند یزي چه ($\bar{\alpha}$) په دس واورو خبرو کې مشترک

راغلی دی او کوم شی چہ پہ دس و سر و خبر و کی تو پیر لری هغه د -
 hū , hā , او Kā تو پی دی . حکله چہ دنومور و در و خبر و نورہ معنی
 یوشی ده او یوازی پہ در و ضمیر و نوکی تو پیر سہ لری . نو اوس باید دا
 نتیجہ حنی و اخلو چہ نوموری در پی تو پی در پی مور فیہونہ دی چہ د -
 نومور و در و ضمیر و نولہ پارہ راغلی دی یعنی hū د (دی) ، hā د (دا) او
 Kā د (تاسی) معنی ور کوی .

کہ خلمہ ، پنجم او شپنہ خبرہ ہم و سہ یوحای
 کرو اولہ نومور و شپنہ و برخو تخذ هغه مور فیہونہ چہ دخنہ موین معلوم
 کرل (hū , hā , او Kā) و باسو پہ پاتو برخو کی Samar پہ تولو
 خبر و کی مشترک راغلی دی یوازی پہ کور حای کی چہ د مفرد متکلم ضمیر
 (نہ) راغلی دی هلته (tī) او پہ کوم حای کی چہ د جمع متکلم ضمیر
 (موز) راغلی دی هلته (nū) و سہ یوحای سوی دی . نو حکله د نتیجہ اخلو
 چہ (tī) یو مور فیم دی چہ د مفرد متکلم (نہ) معنی لری او (nū) یو
 مور فیم دی چہ د جمع متکلم (موز) معنی ور کوی .

کہ او و مہ او اتمہ خبرہ ہم لہ نومور و خبر و سہ یو
 حای کرو ، کومہ توتہ چہ نا آشنا پہ نظر راخی هغه د (qatal) توتہ ده .
 دنومور و دو و خبر و پہ معنی کی چہ کوم شی مور تہ نوی پہ لاس راغلی
 دی هغه د (وواژہ) مطلب دی . حکله چہ د دغہ نوی مطلب لہ پارہ یوہ نوی
 توتہ (qatal) پہ لاس کی رو نو د نتیجہ اخیستلای سو چہ (qatal) یوہ

توتپه ده چه د (وواژه) معنی ورکوي .

که ټولي خبري له سره ترپاڼه وگور و ، بېله (وساته) شخه نور د ټولو معنا ووله پاڼه مو ، مورفيمونه يا معنی لرونکي ټوټې پيدا کړي دي ، او د شربو په هغه موادو کې چه مونږ ترخپرنې لاندې نيولي دي يوه توتپه (šamar) پاته ده . ځکه چه په يوه خوا کې د (وساته) مطلب او په بله خوا کې د (šamar) توتپه لرونو څرکندېزي چه (šamar) يوه معنی لرونکې توتپه ده چه د (وساته) معنی ورکوي . بل دا چه که لومړی او څلرمه خبره له اوونې او اتمې خبرې سره مقایسه کړو څرکنده به سي چه په نوموړو خبرو کې په کورځای کې چه (وساته) راغلی دی هلته د (šamar) او په کوم ځای کې چه (وواژه) راغلی دی هلته د (qatal) توتپه راغلي ده چه دا هم پر دې باندې دلالت کوي چه د (šamar) توتپه د (وساته) په معنی سره پېښېږي . د نوموړو خبرو د مورفيمونو لست په لاندې ډول سره ترتيبولای سو:

šamar — وساته	hā — ها
tī — ټه	Kā — کاسې
hū — دی	nū — مونږ
qatal — وواژه	

(۱) : تاسې دا احترام له پاڼه راغلی دی . اصلاً Kā د مفرد مخاطب له پاڼه راځي .

ديوي ژني دمور فيمونه معلومولو په وخت كي بايد دمور فيمونه نور مور فونه هم په نظر كي ونيسو، او كه كوم مور فيمونه بل بل الو مور فونه ولري هغوي هم بايد معلوم كړو او دهغوي داستعمال مشخص خايونه ونيسو. دادي اوس به د مثال په توگه په لاندي ډول د (zapotec) د ژني ديوي لنډې ډېټا مور فيمي تجزيه وكړو او ووبه كور و كه خينو مور فيمونه نور مور فونه درلودل هغه به هم معلوم كړو او دهغوي داستعمال مشخص خايونه به ونيسو. د زپوتيك ژبه په مكسيكو كي ويلي كيري.

1. reKabiza? (استمراري حال) زه جواب وركوم	8. duwaza? زه ژوندكوم
2. rudibiciza? " زه وچوم	9. ru'naza? (استمراري حال) زه غورځوم
3. rugalaza? " زه اورنگوم	10. Ki بريول
4. riKiaza? " زه كندوم	11. ra'aza? (استمراري حال) زه ختم
5. eKabi جواب وركول	12. udibici وچول
6. riduwaza? (استمراري حال) زه ژوندكوم	13. duwa ژوندكول
7. rikuwaza? " زه ساتم	14. ritaza? (استمراري حال) زه اخلا
15. riKiza? (استمراري حال) زه مينځم	

نومورې ډېټا كه سترپايه پوري په يوه نظر سره وگورو، ددې ډول مور فيمونه پكښې راغلي دي: تنه، واحد متكلم، ضمير او استمراري حال.

په (1، 2، 3، 4، 6، 7، 9، 11، 14 او 15) مادو کې د مورفيمونو نوموړي درې
سره ډولونه راغلي دي. په (5، 10، 12 او 13) مادو کې يوازې تنې او په اتمه
ماده کې تنه او د واحد متکلم ضمير راغلی دی. که (6، 7 او 13) مادې سره پر تله
کړو څرگنده به شی چې (duwa) تنه، (za²) واحد متکلم ضمير او (zi) استمراري حال ښيي.
دغه رنگه په ټولو هغو موادو کې چې (نه) راغلی دی - هلتنه (za²) هم راغلی دی.
له دې څخه څرگندېږي چې (za²) د (نه) په معنی دی. که دوه او د ولسه ماده سره پر تله کړو
څرگنده به سې چې (udibici) تنه ده چې د (وچولو) معنی لري، (za²) د (نه) معنی ورکوي
او کوم صوتي واحد چې داستمراري حال معنی لري هغه د (۳) صوتي واحد دی.
ځکه چې (zi) او (۳) دواړه داستمراري حال معنی وراکوي نو څرگنده ده چې نوموړي
دواړه صوتي واحدونه د يوه مورفيم الومور فونو دي. د دې دپاره چې په ښه توگه
څرگنده سې چې نوموړي صوتي واحدونه الومور فونو دي نو بيا چې د هغوی مشخص استعمال
هم پيدا کړو. په نوموړو موادو کې که په غور سره وپلورو څرگنده به سې چې (zi) تل تر کانسونينټ
او (۳) تل تر واول د مخه راغی او يو د بل پرځای باندې هېڅکله نه واقع کېږي.
نو ځکه موږ د دواړه صوتي واحدونه د يوه مورفيم الومور فونو بولو. هغه مورفيمونه چې په نوموړي
ډېټا کې راغلي دي په لاندې ډول سره ښوولای سو:

1. ۳ ~ ۳i ^(۱) استعمالی حال	7. duwa ژوند کول
2. za' زه	8. Kuwa ساتل
3. ekabi جواب ورکول	9. u'na غورځول
4. udibici وچول	10. Ki پریولل
5. ugala اورنگول	11. a'a تلل
6. Kia کڼدل	12. ?a اخیستل

کله کله د مورفیمونو د الو مورفونو د استعمال شخص
 ځایونه دهغه محیط له مخی چه نوموړي الو مورفونه پکښې واقع سوي وي نه
 څرکندیری . په داسی حال کی بنیایي چه ټول هغه ځایونه و بنوول سی
 چه نوموړي مغایر شکلونه پکښې واقع کیږی . د مثال په توگه دمکسیکو دیوې
 بلژبی چه هېواوې (Huave) نومیږی ددی لاندی دپتیا مورفیمی تجزیه کوو :

1. andiomáac موبهیله کوو	2. ačiatíac موبن څیرو
3. imboláac موبن بیرپرو	4. ahiráac موبن لرو
5. ačičíac موبن څېښنو	6. ahačíac موبن ورکوو

(۱) دغه ډول علامه (~) دیوه مورفیم د الو مورفونو د بنوولو په غرض د نوموړي مورفیم د الو مورفونو ترمنځی (د دغه سمبټ پای وگورئ) .

7. andokóoc	مون کبان نیسو	8. ianáac	مون خنی رلخو
9. acohóoc	مون لوب کوو	10. uwíac	مون لیون اخلو
11. aKoočíac	مون پریکوو	12. auwáac	مون وحو
13. andok	کبان نیول	14. anjialáac	مون مید کوو (پمچن یا دومی نومی)
	15. ašomáac		مون پیدا کوو

نوٲا : پرتله دیار لسمی مادی خخه چه یومو فریم دی ، په نور و ٲولو خبر و
کی دوه دوه مور فیهونه راغلی دی .

که په نوموړی ډېټا کې په غور سره وگور و په هر ماده
کې یو متکلم ضمیر او یو فعل راغلی دی . که د بید او د وولسمه ماده سره
مقایسه کړو ، څرگنده به سی چه په دواړو کې یو مشترک صوتي واحد (āac)
راغلی دی او د نوموړو مادو په ترجمه کې مون یو مشترک مطلب (مون) لرو .
نو ځکه د دغې ډېټاله مخې نوموړی مشترک صوتي واحد (āac) د (مون)
معنی ورکوي . او که په نور و هغو ځایو کې چه نوموړی صوتي واحد
راغلی دی وگور و هم دغه نتیجه واثبات ته رسین ی . یعنی هر ځای چه
(āac) راغلی دی په پښتو ترجمه کې (مون) راغلی دی . په شپږمه او لسمه
ماده کې یو بل صوتي واحد (íac) مشترک واقع سوی دی چه د دغو مادو په
ترجمه کې یو مشترک مطلب (مون) راغلی دی . نوموړی صوتي واحد هم د
(مون) په معنی سره بېلولای سو . دغه ننگه که او ومه او د یارلسمه ماده سره

پرتله کړو وڅرگنده به سي چه (00c) د (موبن) معنی ورکوي. نو
 په نوموړې دپتاکي درې صوتي واحدونه دلاحقې په توگه د (موبن) له پارټه
 راځلي دي چه درې سره ديوه مورفيم الومورفونه بلل کېږي. د مخه موبن ته
 ويل سوي وه چه پرته له ديارلسمي مادې څخه په هره ماده کې دوه مورفيمونه
 راځلي دي. ځکه چه په نوموړې هره ماده کې د جمع متکلم دمورفيم الومورف
 راځای دی نو د هري مادې پاته برخه له هغه فعل سره مساوي ده چه وموبن ته
 دهغې مادې په ترجمه کې راکړه سوي دی. د نوموړي دپتاکي مورفيمونه په لاندې
 ډول سره بېلولای سو :

1. - áac ~ - íac ~ - óoc	موبن	2. andiom	هيله کول
3. imbol	بېرېدل	4. ahir	د لولوول
5. ačič	څېښل	6. ahač	ورکول
7. andok	کبان نيول	8. ian	رانگ
9. acoh	لوبه کول	10. uw	پورول
11. akooč	پرې کول	12. auw	وتل
13. anjial	میده کول	14. ašom	پيداکول
15. ačiat		خپل	

د جمع متکلم دمورفيم د الومورفونو د استعمال مشخص ځايونه د نوموړي
 دپتاکي مخې نه معلومېږي. نو ځکه ددې د پارټه چه دهغوی د استعمال

مشخص جالیونه و بنوول سې یوانزنی لاس داده چه دهر الومورف سره
دټولو هغو شکلونولست واخیستل سې چه له هغه الومورف سره واقع کیږي.
دالستونه په لاندې ډول سره ترتیبولای سو :

- āac :	- ĩac :	- ōoc :
andiom - هیله کول	ačiat - خیرل	andok - کلبانیول
imbol - بېرول	ačič - خېښل	acoh - لوبه کول
ahir - درلوول	ahač - وړکول	
ian - راتگ	uw - پورول	
auw - وتل	akooč - پرې کول	
anjial - میده کول		
ašom - پیدا کول		

خو په داسې مواقعو کې دپاره درې چه زموږ په کار کې
اسانتیا پېښه سې ، دپره بڼه لاس داده چه لومړی له ĩac او ōoc سره
دهغو شکلونولست ترتیب کړو چه له نوموړو دوو الومورفونو سره واقع کیږي
او وروسته ووايو چه نور ټول شکلونه له āac سره واقع کیږي. دلته
مطلب صرف ددی چه په دغه ډول لستونو کې سړی ودي ته نه مجبور کیږي
چه ټول شکلونه وليکي او په دې لحاظ یوه اقتصادي لاس داده.

ددي د پايه چه د مور فيمونو لابطه يوله بله سځ وښووله
 سي نو په پورتني مور فيمي تجزيه كي د خينو مور فيمونو سره د لابطي وړه
 ليكه (-) راغاي ده . هغه شكل چه هميشه د كوم تركيب په سر كي راځي ،
 نوموړي وړه ليكه تر هغه شكل وروسته ايسنوله كيږي . هغه شكل چه
 هميشه د كوم تركيب په پاي كي واقع كيږي نوموړي ليكه تر هغه شكل
 د مخه راځي . كه وغواړو چه د كوم مور فيم بيل بيل الوموږ فونه وښيو نو بايد
 د نوموړو الوموږ فونو ترمنځ يوه كزه وښه ليكه كښنو . دو .

الهجوي اطللس

د هجر كله چه دوه كسه په يوه ژبه خبري سره كوي
 كه سري په ډېر غږ ورتنه خيږ سي ، د دوي په خبر وكي توپير موجود
 وي . او هماغه يوه موضوع يو سري په يو ډول او بل سري په بل ډول كلمو
 كي ادا كوي . كمن يو سري په خپلو خبر وكي داسي كلمه استعمال كړي چه
 د هغه بل سري د كلمو په پانگه كي نوي ، يا يې زده وي خود هغوي د استعمالولو
 سره عادت ونلري . دغه ډول ديوي كورني لهجه ويلي كورني ته خه
 ناخه توپير لري . په يوه ټولنه كي بيل بيل اجتماعي كروپونه لكه خواران

او بله ايان ، مريان او خپلواک وگړي ، تعليم يافته او نې تعليمه خلک په
 خپل منځ کې د لهجې اختلاف لري . تردې چه ځينې وخت داسې پېښېږي
 چه د يوه اجتماعي کړو پ غړي د بل اجتماعي کړو پ غړي په خبره که څه هم
 د واره ديوي ژبې ويونکي وي خود لهجې د توپير په وجه ښه نه پوهېږي . د
 نړ او ښځې لهجه هم توپير سره لري . دنراليا نوا ونه و په وينا و وکي هم ځينې
 وخت توپير ليدل کېږي . مثلاً د افريقا په ډېرو ښارونو کې زليان له اکثر وهغو
 مذهبي اصطلاح گانوسره چه د دوی پلرونه او ميندې په پوهېږي آشنائي نلري .
 د اتوپير په هغو ځايونو کې ډېر ليدل کېږي چه ن ورک لچر په چټکتيا سره
 د بدلون په حالت کې وي . هغه خلک چه هر وخت په نژدې تماس کې وي يا
 په يوه کلي يا يوه ښار کې ژوند کوي او په هماغه يوه اجتماعي يا اقتصادي
 ډله پورې اړه لري ژبه تقريبا په يوه ډول سره استعمالوي . مگر هغه کسان چه
 په ندرت سره يايې ښځې موقعه نوي ميندې چه يوله بله سره په تماس کې سي
 او خبرې اتري سره وکړي ، په خبرو کې يې نريات توپير ليدل کېږي . د مثال
 په توگه د برتانيې عالمي انگريزي ژبه په لندن او مانچسټر کې ډېر ورته والی سره
 لري . خود نومور و ښار ونو په شا او خوا کې محلي لهجې يوله بله ډېر توپير سره
 لري . د جغرافيايي موقعيت په اساس ممکن ديوي ژبې ويونکي پخپلو خبرو او
 وينا و وکي څرگند اختلافونه او توپير ونه ولري . د اتوپير ونه په عمومي ډول په
 آوازونو ، شکلونو ، د شکلونو په ترتيب ، کلمو او معنی گانو کې ليدل کېږي
 د مثال په توگه د کندهار د لهجې د (بن) او (بن) آواز ونه د ننگرهار او په

حِينونورولھجوكي په (گ) او (خ) سره ادا کيږي . په ڪنڊهه ۾ کي (چوپان) ته (شپون) او (موتروان) ته (موتروان) وايي ؛ مگر په حِينونورولھجوكي نوموړي ڪلمې په (شپين) او (موتروان) سره تلفظ کيږي .

يوه ورځ له ڪنڊهه څخه ڪابل ته په موټر کي تلم . موټروان او ڪليز د واپه رڼکتيا وو . پر لاري د موټر په ماشين کي څه خرابي پېښه سوه . ڪلېز ورځنسته سو پر ماشين يې ڪار شروع کړ . موټروان په سټ کي ناست ؤ او وکلبز ته يې ورنځ کړل ؛ "چکيش ڪيڙده چکي روخله" که موټروان د ڪنڊهه په پښتو خبري کولای نوبه يې ورته ويلي وای ؛ "چکش کښېږده چاکورا واخله" .

په حِينولھجوكي وايي (سري دي = saray day) او په حِينولھجوكي وايي (سري دي = saray day) مگر په حِينولھجوكي وايي (سري ده = saray da) . په ڪنڊهه ۾ کي (گورډ) ته (اورلگيت يا- اولگيت) وايي ، او (گگ) ته (شرمښ) وايي ، او (ډنگر) د لاغر په معني استعمالوي مگر په حِينونورولھجوكي (گورډ) ته (ڪوگر) او (گگ) ته (لپوه) وايي او (ډنگر) د (غوالي) په معني استعمالوي .

که موبن و غوار و چه ديوي ژبي بېلې بېلې لهجې اود هغوی توپير ونه په صحيح ډول سره وښوولای سو ، نودھري لهجې په باغ کي د ژبپوهني له اصولوسره سم ډول تحقيقات کوو ؛ اوهغه مواد چه د هغوی په واسطه موبن دنوموړي ژبي بېلې بېلې لهجې اود هغوی توپير ونه

وینوولای سو د ژبپوهني د علمي اساساتوله مخي راغونډ وو. دغه موادچه راټول سول او دخپر ولوله پاره آماده سول مونږکولای سوچه په بېلو طریقو سره هغه نشرکړو: یوه طریقه داده چه دیوه کاغذ پرمخ باندی دهر جواب وړکوونکي (informant) خبري په بېلو بېلو عموري ستونونو کي په داسي ډول سره راولوچه د ټولو جواب وړکوونکو هغه جوابونه چه دیوې موضوع په باره کي یې وړکړي دي څنگ پر څنگ پر یوه افقي لیکه باندی واقع سي، خو په دې توگه مونږ وکولای سوچه نوموړي جوابونه یوله بله سره پر تله کړو. بله طریقه داده چه نوموړي جوابونه د نقشو په توگه په داسي ډول سره وښوچه په هغه کي دهر جواب وړکوونکي جواب د هغه جواب وړکوونکي د هستوگني په ځای کي واقع سي. دغه دوه طریقه یوه غوره طریقه ده. ځکه چه ددغسې نقشو یوه مجموعه مونږ ته موقعه راکوي چه دیوې ژبي د بېلو بېلو خاصو د استعمال مشخص ځایونه په نوموړو نقشو کي د مقایسه کولو په ترڅ کي پیدا و مقایسه یې کړو او په یوه نظر سره په اسانه توگه له نوموړو نقشو څخه خپل مطلب لاس ته راوړو. ددغسې نقشو مجموعه چه په هغو کي دیوې ژبي د بېلو بېلو له وجود غسې او داسي نور توپیرونه ښوول سوي وي د ژبپوهني په اصطلاح لهجوي اطلس (dialect atlas) بلل کيږي.

کوم سړی چه د ژبي تحقیق کوي و هغه ته محقق
(Field worker) وایي. جیلیرون (Gillieron) چه د سولیس

یوډ پر نامتو ژبپوهان دی وایي چه محقق باید یوسړی وي . یعنی دیوې
ژبې ټولې لهجې بنایي چه دیوه سړي په واسطه ثبتي سي . مگر جود (Jud)
او جې برگ (Jaberg) چه دواړه دده شاگردان وو دایتالیې اوسویس د
ژبپوهني او نژادپوهني (Ethnology) داطلس په ترتیبولو کي یې له دس و
تنو تخنجه کارخیستی دی .

محقق بنایي چه دلہجې په محل کي کار وکړي اود جواب
ورکونکي جوابونه پخپله باید ولیکي . دپتا (هغه مواد چه دژبې دلہجو
دتحقیق له پاره راغونډیږي) بنایي چه دخبر و دعادي سرعت له مخې ثبته
سي چه طبیعی وي نه دورواو غیرطبیعي خبرو په موقع کي . دخبر و
په ثبتولو کي به دپرتلواری نکوي . یعنی هرکله چه محقق دپاره سي چه اواز و
یې په صحیح ډول سږ او مېږدلي دي نو وروسته دي د هغوی په ثبتولو کي
اقدام وکړي . محقق باید له جواب ورکونکي تخنجه داغوبنښنه ونکړي چه
یوتوری تردسې یا خلو واره زیات تکرار کړي . بلکه اکثره محققین ولومړي
تلفظ ته اهمیت ورکوي او که کومه اشتباه ورته پېښه سي هغه په نور و مثالو
خبر وکي رفع کوي . محقق باید دا کوښښ ونکړي چه دژبې ټول مواد هرو
مرو ترعمومي قواعد ولاندې راوي . مخکله چه په یوه ژبه کي یې قاعده او غیرمنظم
شیان دژبې یوه مهم برخه تشکیلوي اود باقاعده شیانو په شپراهمیت لري . نو
ددې له امله هرڅه باید کت مټ په هغه ډول سږ ثبت سي چه په ژبه کي موجود
وي اود هیڅ شي له ثبتولو تخنجه باید ساتړي پتهي سي . خجونه اوفشامونه په

اکثر و ژبو کي دکلمو او جملو و معنی ته تغیر ورکوي. لکه د (خوټه، پرته، کښېنستم) په کلمو کي که پر لومړي سېلابونو باندې خج واقع سي یوه معنی ورکوي، او که د پای پر سېلابونو باندې خج ماسي بله معنی ورکوي. دغه رنگه (نزه په پوهنځي کي له ده سره گرامر وایر) په جمله کي پر خلو و برخو باندې مورف فشا را وستلای سو. پر هغه برخه چه فشا را ولود جملي معنی خه توپیر پیدا کوي. یعنی که پر (نزه) باندې فشا را ولودا معنی ورکوي چه بېله ما تخذ بل خوگ له ده سڼ په پوهنځي کي گرامرنه وایي یا ممکن دا معنی ورکړي چه بېله ما تخذ دي بل خوگ له ده سڼ په پوهنځي کي گرامرنه وایي. که پر (پوهنځي) باندې فشا را ولودا معنی ورکوي چه نزه له ده سڼ په پوهنځي کي گرامر وایر او بل جای یې نه ورسن وایم. که پر (ده) باندې فشا را ولودا معنی ورکوي چه له بل چا سڼ نه په پوهنځي کي گرامرنه وایر بلکه یوازې له ده سڼ یې وایم. او که پر (گرامر) باندې فشا ماسي بیاد ا مطلب ځني اخیستل کیري چه بېله گرامر تخذ کوم بل مضمون له ده سڼ په پوهنځي کي نه وایم. نو ځکه د تحقیق په وخت کي محقق بنایي چه د ثبتي خجونه او فشا ونه هم ثبت کړي خو په دې برخه کي هم دیوې ثبتي دلته جو توپیر او ورته والی څرگند سي.

په هغه سیمه کي چه محقق د ثبتي دلته جو تحقیق کوي لومړی باید د نوموړي سیمي یوه جغرافیایي سروې وکړي خو په دې توگه څه عمومي او ابتدايي معلومات دهغو بېلو بېلو سیمو په باره کي لاسته راوړي

چه په هغوی کې د شلبي استعمال توپاړ و نه موجود وي . وروسته تر هغه محقق باید دوه کاره وکړي : یو دا چه د هغو جغرافیایي سیمو یولست ترتیب کړي چه په هغوی کې د ژبني هغه عناصرو چه یوله بله توپاړ ستاړي وروسته په غور ستاړ وکتل سي . بل دا چه د هغو عناصرو لست ترتیب کړي چه په نوموړو سیمو کې باید د هغوی تحقیق وسي . دغه دوهم لست چه دیولر پوښتنو څخه مرکب دی دیوه پوښتنلیک (questionnaire) شکل غوښت کوي . هغه پوښتني چه دیوه پوښتنلیک په توگه ترتیب پرې بنایي چه یوله بله ستاړ رابطه ولري . یعنی کله جواب ورکوونکي څخه لومړی دا پوښتنه وکړو چه تاسي وپلا ما ته څه وایاست . دوهم پوښتنه مو باید دا وي چه تاسی مو را ته څه وایاست او وروسته پسې دخور ، ویاړ ، ویاړ او داسي نورې پوښتني وکړو او هر گړی و موضوع ته بنایي چه تغییر وړانگړو .

نوموړي لستونه چه ترتیب سول بیانو محقق په نوموړو سیمو کې سفر کوي او په هره هغه سیمه کې چه ده د مخه د تحقیق کولو له پامه تپاکلې ده توقف کوي . په هغه ځای کې مناسب جواب ورکوونکي (informants) پیدا کوي او د هر جواب ورکوونکي څخه یو پوښتنلیک تهیه کوي . په څومې ډول په یوه سیمه کې دوه جواب ورکوونکي انتخاب پرې او نوموړي خلک بنایي چه داسي کسان وي چه له کوچنیوالي څخه په هغه ځای کې لوی سوي وي او هغه مواد چه محقق یې په دغه سیمه کې راغونډه وي د نوموړي ټولې سیمې دخلکو د شلبي نمایندگي وکړي . محقق باید د نوموړو موادو د راغونډولو

نېټه وليکي . د جواب ورکونکي په انتخابولو کې د محقق ډېر غور لاندې دی .
 کوم څوک چې پوښتنه ځنې کېږي دهغه نوم د هستوگني ځای ، دهستوگني
 د ځای بدلون ، په نور وژبو کې دده معلومات ، سن او داسې نور معلومات چې
 د ژبې په بدلون کې برخه لري باید وليکل سي . د جواب ورکونکي عمر باید تر
 شپاړسو کالو زيات وي . ځکه چې بېله جزوي استثنائو څخه هغه څوک چې
 عمري تر شپاړسو کالو لږ وي په ژبه کې پوره تجربه او معلومات نلري . په
 عمومي ډول نرته د جواب ورکونکي په حيث تر سبڅي ترجيح ورکوله کېږي .
 ځکه چې نرنسبت و سبڅي ته په ټولنه کې په عمومي ډول له خلکو سره ډېر تماس
 لري . د جواب ورکونکي فکري ذکاوت د ژبې په تحقيق کې ډېر اهميت لري ؛
 او هر څومره چې په ژبه کې ډېر معلومات ولري هغومره کټوره نتيجه ولاس ته
 راتځي . د جواب ورکونکي خوله او ځاينونه بايد نواقص ونلري . ځکه چې که
 يې ځاينونه وتلي وي يا يې مثلاً ژبه کوم عيب ولري ، ممکن د ژبې آوازونه
 په صحيح ډول سره ادا نکړای سي . که يو محقق وغواړي چې صحيح مواد
 اوسه ډېر تالاس ته راوړي نو بنا يې چې د جواب ورکونکي ټوله اوضاع او خواص
 مطالعه کړي او دهغه په خوی او بوی ځان پوه کړي . ځکه صحيح او د
 ډاډ وړ جوابونه هغه وخت محقق له جواب ورکونکي څخه اخيستلای سي
 چې دوی يوله بله سبه سره وپېژني او يو د بل په خوی او بوی سره بلد سي .
 محقق بايد په دې عقیده وي چې جواب ورکونکي همېشه صحيح جوابونه
 ورکوي . نو ځکه دی بايد له جواب ورکونکي سره مباحثه ونکړي ، که څه هم

ڪله ڪله جواب ورڪوونڪي مڪن غلط جواب ورڪري خو محقق بايد
دليلونه ورسره ونه وايي. ڇڪه تجزيي ثابت ڪري ڏهه ڇهه له جواب ورڪوون
سره دليلونه ويل گهٽ نلري او محقق ڪولاي سي ڇهه داسي مشڪلات
د خپلي ڊپٽا په نور و محتوياتو کي حل ڪري. محقق بايد جواب —
ورڪوونڪي په مرسته او بنوونه خپل تلفظ صحيح ڪري. ڪومرا واز يا ڪومه
ڪلمه يا خبره ڇهه محقق دهغه په تلفظ کي اشتباه ولري په جواب ورڪوونڪي
پسي ڏي خو واره تڪرار ڪري خو صحيح تلفظ ڏي ڏهه ڪري او جواب ورڪوونڪي
هم دهغه د صحت تصديق وڪري. له جواب ورڪوونڪي ڇڻه بنايي ڇهه ڏڻي
په بائي کي علمي پوښتني ونسي مثلاً دا بايد ڇڻي ونه پوښتل سي ڇهه ولي د
(ما احمد وليد) پرڇا (زه احمد وليد) يا د (زه احمد وينم) پرڇا
(ما احمد وينم) سو ويلاي. د داسي پوښتنو جوابونه بايد وروسته تر
هغه ڇهه مواد راغونڊ سول او ڊپٽا ترتيب سوهه له ڊپٽا ڇڻه واخيستل سي.
د تحقيق په وخت کي ڏي د جواب ورڪوونڪي لياقت او ذڪاوت وستايل سي.
له جواب ورڪوونڪي سره ڊپر صميهانه او دوستانه وضعيت ڪول د محقق د —
بريالي توب سبب گرڇي. په يوه وخت کي بايد ڊپر ڪار ونسي. په عمومي ڊول
محقق بايد په يوه وخت کي تر (٤٥) دقيقن زياد ڪار ونڪري. يعني وروسته
تر هر و (٤٥) دقيقو بايد تفريح وسي. ڪه محقق په ورڇ کي دري وايه له
جواب ورڪوونڪي سره پنڇه ڇلوسبت دقيقن ڪار وڪري اونور وخت دنومور
موادو په مطالعه او ڇڻو رسنوا و پيوندونو (affixes) په يادولو سره

تپه کري ممکن يوه سمه اود پاروړ دپتار اغونډه او ترتيب کري. خو
د محقق له پاره لازمه ده چه د تحقيق په وخت کي د ژبني ځيني اساسي
مواد لکه دکلموريسينې، ځيني لاحقې، سابقې اود هغه ژبني داسي نومونه
عناصر زده کري.

هرکله چه ټول مواد په نوموړي ترتيب سره راغونډه سول
نو وروسته نقشي ترتيب يې چه په هغه کي د هغو عناصر استعمال په بېلو
بېلو سيمو کي وبنول سي چه دغه په پوښتنليک کي ترتيب سوي دي.
توماس او ايلن دامريکا د شپوهني نامتو پوهان دي
چه دلته جوي اطلس د موادو د راغونډولو په برخه کي يې نسبتاً نوي طريقې
استعمال کري دي. چارلس ک. توماس (Charles K. Thomas) د ژبني
هغه عناصر چه دی يې دلته معرفي کولو له پاره ضروري بولي په جواب
ورکونکي باندي لولي اود تپه ريکاډر په ذريعه يې تپه پوي. په دې
طريقه کي دده گټه داده چه دی ويوه داسي چاته اړتيا نلري چه په فونيتيکس
کي د ژبني پوهي خاوند وي اونه دی ودي ته ضرورت پيدا کوي چه مجادله
وکړي چه څه ډول سيمبولونه او علامې دغه ډول آوازونو له پاره بايد
استعمال سي. که چيري د تپه تخنک کار وانه خيستل سي نو د ژبني مواد
د تحقيق په وخت کي په ډېر دقيق ډول سره ثبتول خواري اودا که هغه
څوک کولای سي چه په فونيتيکس کي کافي معلومات او پوهه مهارت
ولري، خود ژبني دلته ټول آوازونه د هغو فونيتيکي علامو او سيمبولونو

سره سم وليکي چه ورته تهاکل سوي دي . دغه رنگه توماس په نوموړې
طريقه سره د ډېر و خلکو د خبر و نمونې په لږ وخت کي ثبتولای سي . برسېره
پر دې د ټېپولو په واسطه د ډېر داسي فونولوجيکي خواص څرگند يږي چه حتی
يوه ډېره دقيقه فونوتيکي الفبا اوسيمبولونه يې هم نسي څرگند ولای . د دې
طريقې يوه بله گټه داده چه د عروضي خواصو (suprasegmental characteristics) يا په بل عبارت د ژبي په معنی کي د خجوناو و فشارونو
دا هميت په بار کي هم صحيح معلومات لاس ته راتلای سي .

هیرلډ ب . اېلن (Harold B. Allen) له يوې بلې
طريقې څخه کار اخلي او هغه داده چه لومړی د جواب ورکوونکي څخه خواهش
کوي چه داسي شيان لکه دهفتي ، دورځوياد مياشتونو نمونه و بنسبي
او وروسته بيا ځيني جملې ورکوي چه خالي ځايونه ولري او هغه ډک
کړي . لکه په دې جمله کي : (د دوی ... ډېری شيدې کوي) چه جواب
ورکوونکی په نوموړي خالي ځای کي هغه کلمه راوړي چه د (خو) له پاره يې
استعمالوي . خودا هم ممکنه ده چه جواب ورکوونکی د (خو) دکلمې پر ځای
د (کامېنې) کلمه راوړي . نو د دې دپاره چه د جواب ورکوونکي څخه هغه
کلمه لاس ته راوړي چه د (خو) له پامه يې استعمالوي داسي جملې چه د نوموړي
جملې سره ورته والی ولري خو ځله تکراروي خو چه جواب ورکوونکی و دې
ته مجبور سي چه په خالي ځای کي د (خو) کلمه استعمال کړي . مثلاً داسي
جملې لکه (د دوی ... لنگه سوه اوگيلگی يې راوړ) يا لکه (غويي ديوي او ... د

شيد وله پاره روزل کيږي) اوداسي نور... ټول پوښتنليک په همدې
 ترتيب جواب ورکوونکي لولي اودجملو خالي ځايونه رکوي او په همدغه وخت کي
 د جواب ورکوونکي جوابونه تپيږي. دژبي عروضي خواص د ځينو نوموړو هغو
 مخصوصو موادو څخه لاس ته راوړي چه له جواب ورکوونکي څخه يې تپي کيږي

دلته جوي اطلس اصطلاحات

په له جوي اطلس کي د ژبپوهني علما ځيني
 اصطلاحات راوړي چه دلته يې بايد په لنډ ډول سره يادونه وسي. په
 دې جمله کي ايسوگلاس (isogloss) يوه ډېره مهمه اصطلاح ده چه ډېره
 استعمالېږي. دلته جوي اطلس په ترتيبولو کي ډېر مهم کار دادی چه دژبي
 د مختلفو عناصرو استعمال توپير چه په بېلو بېلو سيمو کي موجود وي -
 وښوول سي اودهغوی وپښتونه اوسرحدونه وټاکل سي. هغه سرحدي ليکه
 چه د ژبي د يوه عنصر استعمال توپير په مختلفو سيمو کي وښيي ايسوگلاس
 بلل کيږي. ځيني ايسوگلاسونه نسبت وځينو نوموړو ايسوگلاسونو ته ډېر
 مهم بلل کيږي. مثلاً کوم ايسوگلاس چه دوې لويي سيمي سره بېلوي نسبت
 وهغو ايسوگلاسونو ته ډېر مهم بلل کيږي چه ترکليواو ورو ورو سيمو

په غیر منظم ډول سټ تیریزې . دژبني کوم عنصر چه په یوه محدوده سیمه
 کي استعمالیږي اودغه سیمه دیوه آیسوگلاس په واسطه احاطه سوې وي وهغې
 سیمې ته مرکزي سیمه (focal area) وايي . دژبني ځیني هغه عناصر چه د
 استعمال توپیر لري ممکن په پراگنده ډول سټ تیت سوې وي نوځکه آیسوگلاسونه
 هم ددغسې عناصر وداستعمال دځایونو د بنوولو په غرض یو په بل سټ ننوتلي
 اوگڼه وډسټ واقع سوې وي . داسې سیمې چه ددغسې آیسوگلاسونه پکښې راځي
 وي کربېلېدایر یا (graded areas) یې بولي . کله کله یونزیات شمېر -
 آیسوگلاسونه په یوه ځای کي سټ واقع سوې وي اوتقریباً پر یوه خوا باندي تللي
 وي . هغه سیمه چه د آیسوگلاسونو ددغسې بندولونو په واسطه سټ بېله سوې وي
 لهجوي سیمه (dialect area) یې بولي اوددغسې آیسوگلاسونه چه د بېلو سیمو
 په منځ کي یې یو پلن سرحد تشکیل کړی وي نسبت ویوه آیسوگلاس یا هغو آیسو -
 گلاسونو ته چه شمېر یې لږ وي دژبني ډېر تغیرونه اوبدلونونه ښیي او ممکن کله
 کله ددغسې سیمې پر لهجه باندي یو بېل نوم کښېښول سي .

لومړی پوښتنه چه د لهجوي جغرافیې پوهان باید و هغه ته
 جواب ورکړي داده چه آیا دغه آیسوگلاسونه یا آیسوگلاس هېښه ځای پرځای ولاړ
 وي او که په حرکت کي وي ، او که حرکت کوي نو پر کومه خوا باندي روان وي؟
 یو آیسوگلاس یا د آیسوگلاسونو یو بندل چه دکوم داسې سده څنگه سټ تېر سوې
 وي چه دخلکو په منځ کي یې رابطه او تگ ماتگ قطع کړی وي په جموي ډول د
 توقف په حالت کي وي . دژبني دکوم عنصر یا عناصر وداستعمال له مرکز څخه له

سري ڇخه ترسري پوري اوله کلي ڇخه ترکلي پوري خپريري اوتر هغه وخته پوري په حرکت کي وي خوچه دکوم مانع سره مخاځ سي او ودريري. دامانع ممکن طبعي وي لکه کورغري يا کورلوی سيند يا مکن سياسي وي. که چيري دارول مانع وجود ونلري نوسري بايد اغلباً داسي نتيجه واخلي چه دشلي نوموري عنصر يا عناصر تل په حرکت کي وي او وهرې خواته چه لارولري هلته نفوذکوي.

د ژبني اطلس په نقشوي نه يوازي ليکي استعمالولای سو بلکه مونکولای سوچه مربع گاني، مثلثونه، دايري او داسي نوري نمبني استعمال کرو. د مثال په توگه په پښتو کي د (ښ = S) آواز په ځينو ځايو کي په (ښ = S) په ځينو سيمو کي په (خ = X) او په ځينو منطقوي کي په (خ = X) سره تلفظ کيري. که موږ وغواړو چه د (ښ = S) نوموري درې ډوله سيمي په يوه نقشه کي وښيو، کولای سوچه په هغو ځايو کي چه (ښ = S) وايي د مربع، او په هغو سيمو کي چه (خ = X) وايي د مثلث، او په هغو مناطقو کي چه (خ = X) وايي د دايرو علاقي — کنير. دواو په دې توگه د نوموري آواز بېل بېل تلفظ په مختلفو سيمو کي دنقشې پرمخ وښيو.

کله کله د ژبني کوم عنصر يا عناصر په هماغه يوه ځای کي په بېل بېل ډول سره استعماليري چه وداسي ځايوته انتقالی سيمه (transition area) وايي. لکه دکندهار په علاقه کي چه (کښی) او (کي)

دوارة وايي مگر په ننگرهار او خینونور و سیمو کې (کښي) نه استعمالیږي.
 کله کله د ژبي ځیني عناصر نیوازي په هغو سیمو کې پیدا کېږي
 چه گوښه واقع سوي وي او خلک یې له نوم و سیمو سره د پرتگ او راتگ نلري
 د دغسي سیموله پاره د مارجنل (marginal) یعنی کناري یا گوښه اصطلاح
 را ورله کېږي.

يَادُونَه

ژبه اولیک باید سه بېل سي . ژبه د هغو آوازونو
 مجموعه ده چه تر یو خاص نظم او سیستم لاندې دانسان د صوتي غړو
 په واسطه ادا کېږي . مگر لیک د سیمبولونو داسي یو سیستم دی چه د هغو
 آوازونو د کښلو او ترسیمولو له پاره په کارېږي . د عصري ژبپوهني
 له مخي د دغو رسم سوو سیمبولونو ته ژبه نسو ویلای . نو که مون
 وغواړو چه دیوې ژبي تحقیق وکړو بنایي چه خبري تر غوم او کتبي لاندې
 ونیسونه لیک ؛ خصوصاً په پښتوا و داسي ژبو کې چه د ټولو واولي آوازونو
 له پاره لیکلي سیمبولونه نسته او د لیک له مخي د نوموړو ژبو د خبرو ټول
 آوازونه نسې تمثیلولای .

د ژبو د ساختمان او جوړښت او د هغو د بېلو بېلو لهجو

د توپير و نوڅېرل او معلومول ځانله اصول او ميتود لري چه دا كار بايد
له دغو اصولو او ميتودو سره سم و سي نه په غير علمي او اټكلي توگه.
د نړۍ ژبي د ساختمان او جوړښت له مخي يوله بله سره
توپير لري. نوڅكه د يوې ژبي ساختمان او جوړښت بايد د كومي بلي ژبي
د ساختمان او جوړښت پر اساس تر تحقيق او څېړني لاندې ونه نيول سي،
بلكه هره ژبه بنيادي چه دخپل ساختمان په چوكاټ كې وڅېړله سي.
ددې د پاره چه يوه نوې ژبه په لږ وخت، په اسانه توگه
او په نسبتاً بشپړ ډول زده سي نو د شاگرد د مورنۍ او د هغې ژبي جوړښت
او ساختمان چه شاگرد يې نوې زده كوي هر ورو بايد سره پرتله سي خو
په دې توگه د نوموړو ژبو توپيرونه څرگند سي. وروسته شاگرد بايد د هغو
توپيرونو په زده كړه كې ډېر زيار وباسي چه دده ژبه يې له هغې ژبي سره
لري چه دې يې زده كول غواړي.

پای

ليک، نصير جليسون

د دې رسالې په ليكلو كې ما دا لاندي كتابونه كټلي دي :

1. Allen Harold B. 1958, Applied English Linguistics, New York.
2. Bloomfield, Leonard 1933, Language, New York.
3. Gleason Henry A. Jr., 1955, An introduction to descriptive linguistics, New York.
4. Hall, Robert A., Jr. 1960, Linguistics and your language, N.Y.
5. Herbert Penzl 1961, A Reader of Pashto, The Univ. of Michigan.
6. Hockett Charles E. 1959, A course in modern linguistics N.Y.
7. Kenneth L. Pike 1947, Phonemics, The Univ. of Michigan.
8. Nida, Eugene 1949, Morphology, The Univ. of Michigan.

کتابخانه کلاسیک
دیوبند مطبعه

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**